

Herkenbaar en toekomstgericht 2.0
Landelijk opleidingsprofiel voor de
HBO bacheloropleiding
Maatschappelijk Werk en Dienstverlening

Oktober 2009

Landelijk opleidingsoverleg MWD

Woord vooraf	3
Voorwoord	4
1 Inleiding	6
1.1 Landelijk Opleidingsprofiel Maatschappelijk Werk en Dienstverlening	6
1.2 Ontwikkelingen rond het opleidingsprofiel	6
1.3 Startpunt voor het landelijk opleidingsprofiel	8
1.4 Leeswijzer	8
2 Een visie op het beroep	9
2.1 Missie van het maatschappelijk werk	9
2.2 Opdrachtgever en cliënt	10
2.3 Karakterisering Beroepsbeoefening	12
2.4 Maatschappelijke ontwikkelingen	14
2.5 Internationalisering	15
3 Maatschappelijk Werk en Dienstverlening in het sociaal-agogische domein	18
3.1 Positionering maatschappelijk werk in het sociaal-agogisch domein	18
3.1.1. Mission statement social work	18
3.1.2. Domeinen van menselijk functioneren	18
3.1.3. Kenmerken van het sociaal-agogisch handelen	20
3.1.4. Indeling van de taken van de maatschappelijk werker in opleiding	20
3.1.5. Vormen van sociaal-agogisch handelen in het maatschappelijk werk	21
3.2 Vakspecifieke competenties van de maatschappelijk werker	22
3.3 Ordening competenties van de sociaal-agoog en eindkwalificaties MWD.	23
4 Eindkwalificaties	25
4.1 Eindkwalificaties en competenties	25
4.2 Body of Knowledge, Attitudes and Skills	25
4.3 HBO-bachelorniveau, Dublin-descriptoren en niveaukeuze werkveld	26
5 Eindkwalificaties MWD	27
5.1 Directe en indirecte hulp- en dienstverlening	28
5.2 Werken in en vanuit een arbeidsomgeving	30
5.3 Werken aan professionaliteit en professionalisering	31
5.4 Body of knowledge and skills	32
5.5 Bronnen en Referenties	34
Bijlage 1. Agogische beroepsprofielen GGZ	35
Bijlage 2. Maatschappelijke ontwikkelingen in detail	37
Bijlage 3. Niveauschema voor sociaal-agogisch onderwijs	41
Bijlage 4. Competentieschema van de sociaal-agoog en eindkwalificaties MWD	42
Bijlage 5. Colofon Landelijk opleidingsprofiel MWD	45

Woord vooraf

In de afgelopen twee jaar heb ik geregeld mee mogen kijken naar de totstandkoming van het landelijk opleidingsprofiel.

Nu het af is ben ik er blij mee en de vraag is waarom? Want laten we eerlijk zijn er zijn documenten die ik op een regenachtige zondagmiddag liever tot mij neem dan deze tekst. Misschien ben ik er wel het meest blij mee dat dit document er domweg ligt. Dat negentien MDW opleidingen erin geslaagd zijn te komen tot een gezamenlijke fundering van het beroep. Vanuit het werkveld kijkend naar die opleidingen dringt zich altijd de vraag op: "Waarin zijn ze universeel en waarin uniek?" Het universele ligt nu vast in dit profiel en dat is winst.

Wat bij de opleiding de eindcompetenties zijn, zijn in het werkveld de startcompetenties. Met de nieuwe afspraken is het competentieniveau duidelijk, wat overigens niet wil zeggen dat alle afgestudeerde maatschappelijk werkers nu hetzelfde zijn.

Op de universele fundering van het landelijk opleidingsprofiel kan iedere opleiding uniek zijn. Zo kan ik bij de ene opleiding terecht voor frisse, sprankelende moderne, kritische medewerkers (*"doet u er maar een dozijn"*) en ga ik naar een ander voor de maatschappelijk werker met een wat ambtelijker uitstraling (*"zo saai genoeg meneer?"*)

Een ding weten we nu in elk geval zeker, ze deugen allemaal voor hun vak!

Het werkveld kan naar mijn idee dit document gebruiken om zich te beraden op de competenties van de gevorderde beroepsbeoefenaar, wie weet kunnen de MWD opleidingen dan voorzien in het aanbieden van een deskundigheidsbevorderingsprogramma om die gevorderde competenties te bereiken.

De houdbaarheid van dit stuk is gesteld op zes jaar. Ik kan mij voorstellen dat een geregelde evaluatie gevolgd door een bijstelling het document actueel en dynamisch kan houden. Wellicht kan geregeld bijstellen voorkomen dat het wiel aan het einde van de zes jaar opnieuw moet worden uitgevonden.

Rest mij de opstellers te complimenteren met het behaalde resultaat. Het is een geheel geworden waar ook werkgevers mee "verder kunnen".

Rik Bovenberg

Voorzitter Branche Commissie Maatschappelijke Dienstverlening MO groep

Voorwoord

Voor u ligt het landelijk opleidingsprofiel van de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD) in Nederland.¹

Dit profiel sluit aan bij de nieuwe beroepenstructuur in zorg en welzijn 'Klaar voor de toekomst' en bij het landelijk overeengekomen kader voor sociaal-agogische opleidingen 'Vele takken, één stam'. Het sluit ook aan bij het vernieuwde beroepsprofiel van de maatschappelijk werker van de Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW).²

De in het beroepsprofiel beschreven kern van het beroep is actueel, adequaat, herkenbaar in de praktijk en gevalideerd. Het Landelijk Opleidingen Overleg MWD (LOO MWD) vond het daarom niet nodig om die beschrijving nader te onderzoeken. We adviseren de tekst van het beroepsprofiel naast dit opleidingsprofiel te gebruiken. Daarbij moet wel helder zijn dat de competenties die het beroepsprofiel noemt, gelden voor de *ervaren* maatschappelijk werker. Dit opleidingsprofiel beschrijft de eindkwalificaties van de HBO-opleiding MWD en dus van de *beginnende* maatschappelijk werker.

De opleidingen MWD hebben over dit landelijk opleidingsprofiel het volgende afgesproken:

- de curricula van de opleidingen MWD voldoen aantoonbaar aan alle kwalificaties uit dit profiel;
- de aangeboden leeromgeving of leercontext in de opleiding MWD bevat minimaal ook het werkveld 'algemeen maatschappelijk werk';
- uit een diplomasupplement van de *Bachelor of Social Work* blijkt dat het de opleiding of afstudeerrichting MWD betreft;
- dit landelijk opleidingsprofiel geldt vanaf 30 oktober 2009 én is minimaal zes jaar geldig (tot na de komende accreditatieronde van de MWD-opleidingen);
- het opleidingsprofiel wordt herijkt zodra het LOO MWD daartoe besluit.

Opleiding, beroep en functie

De opleiding MWD leidt *beroepsgericht* en niet *functiegericht* op. De afgestudeerde MWD'er kan direct aanspraak maken op de – overigens wettelijk niet beschermde – titel 'maatschappelijk werker'. Hij of zij³ kan zich eveneens direct als lid aanmelden bij de Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW) en zich laten opnemen in het beroepsregister voor Agogen en Maatschappelijk Werkers⁴. Het aantal *functies* dat door gekwalificeerde MWD'ers wordt uitgeoefend

¹ Dit landelijk opleidingsprofiel betreft in alle gevallen de opleidingen die in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO) worden aangeduid met de naam 'Opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening'. Deze opleidingen verstrekken het diploma 'Bachelor of Social Work'; uit een diplomasupplement blijkt of deze bachelor of Social Work de opleiding of afstudeerrichting MWD heeft afgerond. Het profiel geldt ook voor 'afstudeerrichtingen MWD' indien het een opleiding 'Social Work' betreft met een in de OER beschreven afstudeerrichting MWD, die wordt vermeld op een diplomasupplement.

² Sectorraad HSAO (2008). *Vele takken, één stam*. Kader voor sociaal-agogische opleidingen, Amsterdam, SWP;

Vlaar, P., Hattum, M. van, Dam en C. van Broeken, R., (2006). *Klaar voor de toekomst*. De nieuwe beroepenstructuur voor de branches welzijn en maatschappelijke dienstverlening, gehandicaptenzorg, jeugdzorg en kinderopvang. Utrecht, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW);

NVMW (2006). Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker. Utrecht, Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW).

³ Om omslachtig taalgebruik te voorkomen, hanteren we in dit profiel de mannelijke vorm.

⁴ Beroepsregister voor Agogen en Maatschappelijk Werkers, stichting BAMW, Utrecht.

is groot en rijk geschakeerd. Dat komt doordat het beroep contextspecifiek kan worden ingezet, gericht op specifieke doelgroepen, activiteiten en problemen.

In de beroepenstructuur wordt het maatschappelijk werk beschreven als een beroep in het domein van het sociaal-agogisch werk met enkele beroepsvarianten. Enkele van die varianten staan in de beroepenstructuur al beschreven, zoals: jeugdzorgwerker en ouderenadviseur. De beroepenstructuur is echter nog niet volledig (er zullen nog meer beroepsvarianten worden beschreven, zoals mogelijk in de toekomst de 'GGZ-agoog'⁵) en niet uitputtend: maatschappelijk werkers werken bijvoorbeeld ook als ziekenhuismaatschappelijk werker, als schoolmaatschappelijk werker en als bedrijfsmaatschappelijk werker, beroepsvarianten die niet staan beschreven.

Dit betekent in de praktijk van het opleiden, dat door variatie van leeromgevingen in majors, minors, uitstroomprofielen en anderszins wordt opgeleid tot het op HBO-niveau kunnen functioneren als beginnend maatschappelijk werker binnen de algemene beroepsgroep maatschappelijk werk, waarbinnen beroepsvarianten en specifieke functies vallen.

Totstandkoming

Dit opleidingsprofiel is tot stand gekomen na diverse vergaderingen van het LOO MWD, twee studiedagen (waaraan naast de vaste leden van het LOO diverse collega's en studenten meewerkten) én na tussentijds advies van een daarvoor ingestelde werkgroep. Dat geheel is ondersteund door een organisatieadviesbureau. Tussentijds is regelmatig overlegd met de sector Maatschappelijke Dienstverlening van de MO-groep.

Het landelijk opleidingsprofiel MWD is geschreven in de studie jaren 2007-2008 en 2008-2009

Het landelijk opleidingsprofiel MWD is gevalideerd door het werkveld in diverse rondes, waarbij concepten zijn becommentarieerd. Het commentaar is verwerkt.

Het landelijk opleidingsprofiel MWD is vastgesteld door de HBO-raad op 30 oktober 2009.

Wij danken alle betrokkenen van harte voor hun bijdrage aan het profiel.

Namens het LOO MWD, het bestuur:

Laura Koeter

Cock van Bruggen

Christien Rippen

30 oktober 2009

⁵ Zie ook bijlage 1. Agogische beroepsprofielen GGZ

1 Inleiding

1.1 Landelijk Opleidingsprofiel Maatschappelijk Werk en Dienstverlening

De HBO-bacheloropleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD) leidt studenten op tot *maatschappelijk werker*. Er zijn in Nederland negentien van die opleidingen. Deze opleidingen zijn, indien geaccrediteerd, bevoegd om studenten bij voldoende resultaten een maatschappelijk erkend *Bachelordiploma Social Work, Maatschappelijk Werk en Dienstverlening* te verstrekken dat valt onder het bachelordomein *Social Work*. De bezitter van een dergelijk diploma beschikt over de vereiste en gespecificeerde startkwalificaties om het beroep uit te oefenen. Ofwel, de betreffende persoon is een *gekwalificeerd maatschappelijk werker*.

Het doel van dit opleidingsprofiel is de beschrijving van de eindkwalificaties van de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Deze eindkwalificaties zijn opgesteld door de opleidingen MWD in een proces waaraan naast de opleidingen zelf een breed spectrum aan stakeholders (van overheid, werkgevers, professionals en wetenschappers) heeft deelgenomen. Het opleidingsprofiel MWD is gevalideerd door deze stakeholders en op basis van deze validatie vastgesteld door de HBO-raad. De negentien opleidingen MWD dienen de in het opleidingsprofiel beschreven eindkwalificaties volledig en aantoonbaar ten grondslag te leggen aan hun onderwijs, of het nu gaat om voltijd-, deeltijd- of duaal onderwijs. Uitgangspunt is dat elke gediplomeerde, startende maatschappelijk werker inzetbaar is als beginnend maatschappelijk werker in de praktijk van het maatschappelijk werk.

De eindkwalificaties zijn in dit opleidingsprofiel zo concreet beschreven dat ze de betrokken partijen een duidelijk beeld bieden van wat elke afgestudeerde maatschappelijk werker kan en weet. Daarnaast bieden ze de opleidingen ruimte voor een eigen inkleuring of een eigen accent. De afspraak in dit verband is, dat het profiel aantoonbaar ten grondslag ligt aan ten minste zeventig procent van elk curriculum MWD. Dat betekent dat van de 240 studiepunten er minimaal 168 op basis van het profiel zijn ingevuld.

Het profiel doet geen bindende uitspraken over de beste didactiek. Op basis van hun eigen didactische concept bepalen de opleidingen zelf hoe ze de eindkwalificaties in hun curriculum uitwerken. Er zijn opleidingen die de landelijke eindkwalificaties onverkort en onbewerkt ten grondslag leggen aan onderwijseenheden; er zijn ook opleidingen die de landelijk opgestelde eindkwalificaties concretiseren in competenties of eindtermen.⁶

1.2 Ontwikkelingen rond het opleidingsprofiel

Het landelijk opleidingsoverleg MWD (LOO MWD) nam in 1998 voor het eerst een landelijk opleidingsprofiel in gebruik.⁷ Anno 2008 was dat profiel aan herziening toe. Formeel was dat profiel in 1998 voor maximaal tien jaar opgesteld, maar er waren meer redenen.

⁶ Terminologisch wordt wel onderscheid gemaakt tussen *eindkwalificaties* en *startkwalificaties*. Dit onderscheid is een kwestie van perspectief. De eindkwalificaties van de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening zijn identiek aan de startkwalificaties van de maatschappelijk werker. Wij gebruiken in dit profiel overwegend de term 'eindkwalificatie', in aansluiting op de terminologie van het NVAO (Nederlands Vlaams Accreditatie Orgaan). We sluiten eveneens aan bij de visie van NVAO dat opleidingen zelf beargumenteerd kiezen voor concretisering van eindkwalificaties in competenties of eindtermen of anderszins.

⁷ Landelijk Opleidingsoverleg van de Opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (LOO MWD), 1998, Opleidingsprofiel MWD

- Sinds 1998 is het HBO sterk veranderd. Er kwam een accreditatiesysteem en een sterke focus op expliciteer en realisatie van het bachelorniveau in combinatie met het beroepskarakter van de opleidingen. Met het oog op Europese vergelijkbaarheid wordt dit bachelorniveau uitgedrukt in de zogenoemde Dublin-descriptoren.⁸ Verder hebben alle hogescholen de major/minorstructuur ingevoerd, met daarinbinnen soms nauwe samenwerking tussen de verschillende sociaal-agogische opleidingen en is competentiegericht opleiden gemeengoed geworden.
- In 2004 verscheen de zogenoemde '*Toekomstverkenning*', een zorgvuldige analyse van diverse ontwikkelingen die van invloed op hedendaagse en toekomstige beroepsbeoefening in zorg en welzijn. Deze constateerde een toenemende vraag naar een brede oriëntatie van de professional in zorg en welzijn in combinatie met een toenemende behoefte aan specialistische deskundigheid. Dat bood aanknopingspunten voor toekomstig vereiste kwalificaties van professionals in zorg en welzijn.⁹
- Eveneens in 2004 verscheen het '*Profiel agogische domeinen*'. Achtergrond daarvan was de toenemende vraag om breed georiënteerde professionaliteit, in combinatie met Europese afspraken over de inrichting van het Hoger Onderwijs. Die leidde in het HBO tot het expliciteren van samenhangende opleidingsprofielen in zogenoemde 'domeinprofielen'. Het Profiel agogische domeinen laat de overeenkomsten zien tussen de sociaal-agogische opleidingsprofielen met het oog op het opbouwen van het bachelordomein *Social Work*.
- In januari 2006 bracht de NVMW het '*Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker*' uit. Dit beroepsprofiel biedt een breed gedragen, gedegen beschrijving van het beroep van maatschappelijk werker inclusief een gedetailleerd overzicht van taakgebieden, kerntaken en beroepstaken en van de competenties waarover een maatschappelijk werker dient te beschikken na enige jaren ervaring als maatschappelijk werker.¹⁰
- In 2006 werd een nieuwe 'beroepenstructuur voor de branches welzijn en maatschappelijke dienstverlening, gehandicaptenzorg, jeugdzorg en kinderopvang' gepubliceerd, onder de titel '*Klaar voor de Toekomst*'. Dit document vormt voor werkgevers de basis voor de inrichting van hun 'functiehuis'. Hoewel het niet het gehele werkveld van MWD omvat (geestelijke gezondheidszorg en bedrijfsmaatschappelijk werk staan er bijvoorbeeld niet in), biedt het document aanknopingspunten voor de bijstelling van het landelijke opleidingsprofiel MWD.
- In 2008, ten slotte, verscheen '*Vele takken, één stam – kader voor sociaal-agogische opleidingen*'. Daarin beschrijven de opleidingen die zich rekenen tot het sociaal-agogisch domein hun visie op het sociaal-agogisch werk. Daarmee bieden ze een vervolg op het Profiel agogische domeinen en een inhoudelijke aanvulling op Klaar voor de Toekomst. Het kader voor sociaal-agogische opleidingen is gevalideerd door het werkveld. De verschijning van dit document is de directe aanleiding voor alle sociaal-agogische opleidingen om hun landelijke opleidingsprofielen te herijken.

⁸ Zie <http://www.minocw.nl/documenten/dublin-descriptoren-beschrijving-20060608.pdf>, verkregen op 15 augustus 2009

⁹ Vliet, K., Boonstra, N, Duyvendak, J.W. en Plemper, E. (2004) Toekomstverkenning ten behoeve van een beroepenstructuur in zorg en welzijn, Utrecht Verwey-Jonker Instituut

¹⁰ NVMW (2006). Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker. Utrecht, Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW)

1.3 Startpunt voor het landelijk opleidingsprofiel

Er zijn verschillende startpunten mogelijk om het landelijk opleidingsprofiel te herijken. De mogelijkheid om *'Klaar voor de toekomst'* als startpunt te nemen is onderzocht. Conclusie was echter dat dit zou leiden tot te generiek geformuleerde eindkwalificaties. Daardoor zou het beroep van maatschappelijk werker mogelijk minder specifiek worden gekleurd dan in de beroepswerkelijkheid het geval is en de komende jaren het geval zal zijn. Om die reden heeft het LOO MWD ervoor gekozen om het *'Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker'* als startpunt te nemen. Dit beroepsprofiel wordt qua werkelijkheid en formuleringen herkend en erkend door de maatschappelijk werkers zelf. Daarnaast is *'Vele takken, één stam'* nadrukkelijk gebruikt bij de uitwerking van het opleidingsprofiel.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt een visie op het beroep van maatschappelijk werker gegeven, inclusief de voor het onderwijs relevante maatschappelijke en beroepsmatige ontwikkelingen. Hoofdstuk 3 gaat over de positie van maatschappelijk werk en dienstverlening in het sociaal-agogisch domein. In hoofdstuk 4 wordt kort ingegaan op het begrip eindkwalificatie en op enkele andere aspecten van dit kwalificatieprofiel (bachelorniveau). In hoofdstuk 5 worden tot slot de eindkwalificaties van de opleidingen MWD beschreven.

2 Een visie op het beroep

2.1 Missie van het maatschappelijk werk

Wat en waartoe?

De NVMW formuleert de volgende missie van het maatschappelijk werk:

'bevorderen dat mensen in onze samenleving tot hun recht komen, als mens en als burger. Maatschappelijk werkers streven ernaar dat mensen zich in hun wisselwerking met hun sociale omgeving zo goed mogelijk kunnen ontplooien, naar hun eigen aard, behoeften en opvattingen en dat ze rekening houden met anderen met wie zij samenleven'.¹¹

Die missie is geenszins neutraal. Ze vat kernachtig samen dat het gaat om welzijn van *mensen*, maar in de context van burgerschap in de samenleving, in de zin van een staatsrechtelijke samenleving met een Grondwet waarin sociale rechten van allen zijn beschreven. Rechten kennen naast mogelijkheden ook grenzen en plichten. Het gaat om het samenleven van allen en niet alleen om het welzijn en de rechten van afzonderlijke individuen.

In het beroepsprofiel wordt de consequentie van deze opvatting voor de beroepsuitoefening als volgt toegelicht:

'Maatschappelijk werk richt zich zowel op individuen als op hun sociale omgeving en de brede maatschappelijke context waarin hun leven zich afspeelt'.¹²

'Doordat maatschappelijk werkers zich richten op alle drie niveaus van functioneren van mensen (individu, sociale omgeving en samenleving) leveren ze een bijdrage aan "sociaal beleid van geval tot geval", maar ook aan het beter functioneren van sociale verbanden en van de samenleving als geheel, en daarmee aan het optimaliseren van het sociale beleid zelf. Maatschappelijk werkers zijn bij uitstek deskundig als het gaat om problematische interacties tussen persoon en zijn omgeving, waarbij diverse factoren meespelen: cognitieve, affectieve, relationele, historische en culturele. Zij zetten zich in voor verbetering van deze interacties, zodanig dat de handelingscompetenties van betrokkenen worden versterkt en sociale verbanden verstevigd'.¹³

Het maatschappelijk werk streeft naar maatschappelijke veranderingen in de samenleving, die de maatschappelijke en rechtspositie van de doelgroep verbetert.¹⁴

Het maatschappelijk werk heeft een politiserende en empowerende rol en bestrijdt ongelijke machtsverhoudingen die belemmeren dat mensen tot hun recht komen. Hiervoor is nodig dat maatschappelijk werkers 'midden in de maatschappij staan en antwoord hebben op sociale vraagstukken die de beroepsgroep aangaan'. Zij volgen kritisch ontwikkelingen in de maatschappij en kiezen daarin positie vanuit het beroep en de professionele waarden daarvan en zijn in staat diverse partijen in de samenleving te overtuigen van hun zienswijze.¹⁵

Waar, werkgebied en reikwijdte

Maatschappelijk werkers zijn werkzaam in allerlei organisaties die hulp en steun bieden aan mensen met lichamelijke, psychische en psychosociale problemen, waaronder materiële

¹¹ NVMW (2006). Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker. Utrecht, NVMW, blz. 10

¹² Idem, blz. 11

¹³ Idem, blz. 11

¹⁴ Zie idem, blz. 25

¹⁵ Zie idem, blz. 56

problemen¹⁶. Zonder volledig te willen zijn: ze werken in teamverband met beroepsgenoten of in multidisciplinaire teams in onder andere de (geestelijke) gezondheidszorg, het onderwijs, de reclassering, de jeugdzorg, jeugdbescherming, de sociale zekerheid, maatschappelijke opvang, buurthuizen en revalidatiecentra; zij werken in het ziekenhuismaatschappelijk werk, als schoolmaatschappelijk werker of als bedrijfsmaatschappelijk werker of zijn zelfstandig gevestigd¹⁷. Dit betekent dat de opleidingskwalificaties en de algemene beroepskwalificaties binnen specifieke werksituaties een eigen concretisering en inkleuring krijgen.

De maatschappelijk werker is daarbij fundamenteel gericht op:

'het bevorderen van participatie, autonomie en zelfredzaamheid van mensen binnen hun sociale en maatschappelijke verbanden. Hulp aan mensen die problemen ervaren is daarbij een middel, maar beïnvloeding van de gang van zaken in de samenleving net zo goed'.¹⁸
'Komen mensen niet meer tot hun recht of worden hun rechten bedreigd, dan kunnen maatschappelijk werkers interveniëren. Waar mensen al problemen ondervinden, schade oplopen of anderen beschadigen, kunnen die interventies curatief zijn. Waar mensen in de knel dreigen te geraken, kunnen die interventies preventief zijn. Maatschappelijk werkers handelen omdat de persoon daar zelf om vraagt, omdat mensen uit de omgeving daar om vragen of op eigen initiatief'.¹⁹

Deze beschrijving geeft het brede werkgebied van de maatschappelijk werker aan, in feite overal waar mensen persoonlijk en maatschappelijk gezien niet meer tot hun recht komen.

Het beroepsprofiel beschrijft de reikwijdte van de interventies van de maatschappelijk werker als volgt:

'Maatschappelijk werkers kunnen met en voor hun cliënt vooral invloed uitoefenen op de directe leefomgeving, waardoor gewenste veranderingen op materieel of immaterieel terrein binnen bereik komen. Directe veranderingen in de bredere samenleving liggen als regel buiten de invloedssfeer van maatschappelijk werkers, al kunnen ze wel knelpunten signaleren en met kracht aandringen op verbeteringen'.²⁰
'Maatschappelijk werkers kunnen [...] op basis van gesystematiseerde werkervaring en onderzoeksgegevens zeker aangeven welke richting het op moet en welk beleid nodig is om uitval van mensen in een kwetsbare positie te voorkomen'.²¹

2.2 Opdrachtgever en cliënt

Ten behoeve van wie?

Maatschappelijk werk als institutionele voorziening kent meerdere opdrachtgevers:

- overheden op centraal en decentraal niveau die het maatschappelijk werk financieren, teneinde mensen in staat te stellen zo goed mogelijk deel te nemen aan de samenleving;
- de persoon die zich wendt tot het maatschappelijk werk, teneinde een ervaren probleem in het sociaal functioneren opgelost te krijgen;

¹⁶ Onder psychosociale problemen worden altijd materiële problemen, of problemen met een materiële grondslag verstaan. Deze voetnoot geldt voor de gehele tekst van het opleidingsprofiel.

¹⁷ Deze opsomming is indicatief en niet uitputtend.

¹⁸ Idem, blz. 10

¹⁹ Idem, blz. 11

²⁰ Idem, blz. 12

²¹ Idem, blz. 21

- specifieke opdrachtgevers, zoals de (kinder)rechter of de leidinggevende van een bedrijf, die personen kunnen dwingen of dringen zich te laten begeleiden, teneinde hun sociaal functioneren dusdanig te bevorderen dat zij op een volwaardige en/of geaccepteerde wijze deel kunnen nemen aan de samenleving.

Dit drievoudig opdrachtgeverschap brengt met zich mee, dat de maatschappelijk werker een onderscheid maakt tussen het *opdrachtgevend* systeem, het *actiesysteem* en het *doelsysteem*²². Een voorbeeld hiervan is een maatschappelijk werker die outreachend contact zoekt met een sleutelfiguur uit een groep hangjongeren, werkt in opdracht van de overheid, in het belang van de samenleving met als doel het voorkomen van overlast door hangjongeren door middel van beïnvloeding van een sleutelfiguur uit die groep.

De maatschappelijk werker functioneert dus in een balans van persoonlijke belangen en belangen van andere (sub)systemen; soms worden daarbij de persoonlijke belangen ondergeschikt aan de belangen vanuit deze andere (sub)systemen. Een voorbeeld: een forensisch maatschappelijk werker doet onderzoek naar de thuissituatie van een gedetineerde in opdracht van de rechtbank ondanks dat de gedetineerde zelf zijn thuissituatie buiten de beoordeling van zijn totale situatie wil houden.

Het perspectief van het drievoudig opdrachtgeverschap houdt in dat de maatschappelijk werker zich steeds afvraagt *wie welke vraag stelt* en in hoeverre de vraag vanuit dat perspectief te verenigen is met de (al dan niet uitgesproken) vragen vanuit andere perspectieven. Bij de afwegingen over verschillende vraagperspectieven en de beslissing al dan niet tot handelen over te gaan, weegt de maatschappelijk werker zijn eigen deskundigheid mee, de beroeps- en algemene menselijke waarden, de wettelijke verplichtingen en ook de financiële kaders.

Perspectieven

De maatschappelijk werker beweegt zich in drie perspectieven:

- *persoonlijk, individueel perspectief*: de (subjectieve) beleving van welbevinden die de individuele persoon ontleent aan de kwaliteit van zijn primaire leefsituatie;
- *sociaal perspectief*: de sociale verbanden en netwerken waar de cliënten deel van uitmaken;
- *maatschappelijk perspectief*: het beleid en uitvoering van sociale regelingen.²³

Het beroepsprofiel stelt daarover:

'De omgeving is geen monoliet, maar bestaat uit verschillende "kringen" die het probleem mee veroorzaken of die juist aan de oplossing ervan kunnen bijdragen. Om te komen tot kansrijke interventies moeten er uiteraard keuzen worden gemaakt, maar bij voorbaat focussen op het ene of het andere niveau, met voorbijgaan of uitsluiting van andere niveaus, beperkt de kansen op gewenste resultaten. Hoewel er gevallen zijn waarin interventies sterk zijn gericht op de persoon (bijvoorbeeld bij faalangst of een laag zelfbeeld) is er altijd aandacht voor omgevingscomponenten. Omgekeerd is er bij interventies in de sociale omgeving altijd aandacht voor de invloed hiervan op de persoon om wie het in eerste instantie begonnen was'.²⁴

De maatschappelijk werker zoekt samen met de cliënt naar een duurzame verbetering of bestending van de omstandigheden van de cliënt. Hij neemt naast de doelen en belangen van de cliënt tevens de doelen en belangen van diens directe omgeving en de maatschappij in zijn oordelen en handelen in beschouwing. Het ideaal is een balans tussen deze doelen en belangen. In bijzondere gevallen zullen de belangen van anderen of de samenleving als geheel kunnen

²² Bouwkamp, R. (1977), *Agologisch Werkboek*, Baarn, Nelissen, blz. 41

²³ Zie NVMW (2006). *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker*. Utrecht, NVMW, blz. 11

²⁴ Idem, blz. 12

domineren. Dat geldt bijvoorbeeld bij (dreigende) kindermishandeling, verwaarlozing, incest of bij forensische vraagstukken.

2.3 Karakterisering Beroepsbeoefening

Hoe, kenmerken van het beroepshandelen

Maatschappelijk werk is normatief

De maatschappelijk werker moet permanent ethische afwegingen maken. In de werkrelatie komt het erop aan onderling begrip te creëren voor geldigheidsaanspraken van twee kanten: werker en cliënt(systeem). Deze aanspraken betreffen de waarheid van de feiten, de juistheid van de normen en de waarachtigheid van de uitingen (individuele ervaring, beleving en expressies).²⁵

Er is sprake van kwaliteit en zorgvuldigheid in het werk als deze aanspraken tussen cliënt en werker onderwerp van gesprek zijn geweest. De kwaliteit van het handelen kan daarnaast altijd worden getoetst aan de beroepscode voor de maatschappelijk werker, waarin beroepsethische gedragsregels zijn bepaald.²⁶

In het werk dienen de volgende aspecten evenredig aan de orde te komen:

- *het objectieve aspect*: kennis en inzichten die de cliënt heeft of die over de cliënt of situatie bekend zijn (zie ook wet- en regelgeving);
- *het algemeen menselijke en sociale aspect*: de betekenisgeving die betrokkenen aan de situatie ontleen of eraan geven; de waarden en normen van betrokkenen; gewetensvragen en de cultuur;
- *het subjectieve aspect*: de met de situatie verbonden beleving (gevoelens, creativiteit, intuïtie, zingeving).

Op die drie aspecten past de maatschappelijk werker een drievoudige professionaliteit toe: instrumenteel, normatief en persoonlijk. In het schema hieronder staat voor elk van die vormen van professioneel handelen welke vragen de maatschappelijk werker dient te beantwoorden, welke claims daar worden besproken, welke risico's zich daarbij voordoen en op welk van de aspecten dit handelen betrekking heeft.

	Vraag	Claim	Risico	Aspect
Instrumenteel	Is mijn handelen <i>effectief</i> en <i>efficiënt</i> ?	waar / onwaar	verzakelijking	objectief
Normatief	Is mijn handelen <i>acceptabel</i> , in de zin van moreel / beroepsethisch <i>verantwoord</i> ?	juist / onjuist	moralisering, jurisdering	sociaal
Persoonlijk	Is mijn handelen <i>authentiek</i> (ben ik waarachtig)?	waarachtig / onwaarachtig	psychologisering / therapeutisering	subjectief

Kunnen omgaan met spanningsvelden en dilemma's

De maatschappelijk werker kan zich professioneel in spanningsvelden bewegen, keuzen maken en zich verantwoorden. Hierbij kan worden gedacht aan spanningsvelden tussen zakelijkheid en

²⁵ Zie Laan, G. van der (1999), Legitimatatieproblemen in het maatschappelijk werk, Utrecht, SWP

²⁶ NVMW (1990). Beroepscode voor de maatschappelijk werker, reglement voor de tuchtrechtspraak, Utrecht, NVMW

betrokkenheid, afstand en nabijheid, vrijwilligheid en dwang, tegenstrijdige belangen van verschillende partijen en verschillen in visie en levensbeschouwing.

Vraaggericht werken

De maatschappelijk werker ontwikkelt met de cliënt een plan van aanpak dat verschillende vormen en methoden van hulpverlening kan omvatten en waarbij verschillende personen en instanties uit de omgeving betrokken kunnen zijn. Hij onderzoekt met de cliënt de keuzemogelijkheden die deze heeft en de consequenties die aan deze keuzemogelijkheden zijn verbonden. Hij respecteert de keuze van de cliënt, maar geeft daarbij wel eigen grenzen aan. Die grenzen kunnen technisch-instrumenteel zijn, maar ook kan het gaan om grenzen aan de mogelijkheden van de instelling waar de maatschappelijk werker in dienst is of om normatieve grenzen.²⁷

Gefaseerd en methodisch werken

De maatschappelijk werker voert zijn taken procesmatig uit en doorloopt de fasen volgens de regulatieve cyclus: oriënteren, analyseren, ontwerpen, uitvoeren en evalueren. Verder is de werkwijze systematisch, planmatig en doelgericht. De maatschappelijk werker is daarbij in staat af te wegen wat de passende methodiek is in een bepaalde situatie.

Systeemgericht werken

Hoewel systeemgericht werken slechts een van de methodische benaderingen is, noemen we die hier apart vanwege het belang ervan in de beroepsbeoefening. De maatschappelijk werker denkt en handelt altijd vanuit de cliënt-in-diens-sociale-en-maatschappelijke-context. De gekozen probleemaanpak hoeft niet systemisch te zijn, maar dat geldt wel voor de analyse: het exploreren en analyseren van factoren die een probleem veroorzaken, oproepen, in stand houden of versterken.

Ontwikkelingsgerichte en ondernemende attitude

De maatschappelijk werker wacht niet af tot hem vragen of problemen worden voorgelegd, maar is actief in het signaleren van mogelijke vragen en behoeften van cliënten c.q. anticipeert op maatschappelijke of contextuele ontwikkelingen die kunnen leiden tot hulpvragen (preventie). De maatschappelijk werker is in die zin een ondernemende professional.

Multidisciplinair werken

De maatschappelijk werker kiest weloverwogen voor (gedeeltelijke) verwijzing naar - en/of samenwerking met -aangrenzende beroepsgroepen. Hij legt daarover ook verantwoording af. Om dat te kunnen doen heeft hij een open oog voor de zienswijze, de aanpak en de doelstelling van aangrenzende beroepen.²⁸

Integratief werken

Vanwege de complexiteit van problemen zoekt de maatschappelijk werker een adequaat antwoord in een (meestal) geïntegreerde vorm van hulp- en dienstverlening. Integratief werken betekent het zinvol en onderbouwd hanteren van diverse methodieken en methoden van hulp- en dienstverlening, werken met individuen en met verschillend samengestelde groepen en het hanteren van verschillende vormen van gespreksvoering en contacten binnen de hulp- en dienstverlening (begeleiden, adviseren, bemiddelen en belangen behartigen).

²⁷ NVMW (2006). Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker. Utrecht, blz. 36

²⁸ Vergelijk NVMW (1990) Beroepscode voor de maatschappelijk werker, reglement voor de tuchtrechtspraak, Utrecht, blz. 14

Een focus op mondeling en schriftelijk, maar ook op non-verbaal communiceren

Voor professionele beroepsbeoefening zijn mondelinge taalvaardigheid en daaromheen luisteren en inleven van groot belang. Daarnaast is ook steeds adequaat schriftelijk rapporteren vereist, zowel ten behoeve van de cliënt als voor een opdrachtgever.

Profilering van eigen beroep en beroepsgroep

De maatschappelijk werker is in staat in de steeds complexere maatschappij en binnen multidisciplinaire werkomgevingen, zijn eigen specifieke bijdrage aan het hulpverleningstraject te verklaren en te motiveren en het beroep en de beroepsgroep als geheel professioneel te vertegenwoordigen.

Onderzoekende houding

Het exploreren en analyseren van factoren die een bepaalde situatie oproepen, versterken of in stand houden.

2.4 Maatschappelijke ontwikkelingen

Hedendaagse ontwikkelingen die het beroepshandelen beïnvloeden²⁹

Maatschappelijk werk en dienstverlening is een dynamisch beroep. Maatschappelijke en politieke ontwikkelingen vragen continu om aandacht. De opleidingen dienen daarvoor open te staan en steeds af te wegen welke ontwikkelingen op welke wijze een plaats krijgen in het onderwijs. Het Landelijk Opleidingsoverleg MWD ziet het als zijn taak om periodiek relevante ontwikkelingen te agenderen bij de opleidingen, al was het maar om gezamenlijk te bezien of de eindkwalificaties van het landelijk opleidingsprofiel nog actueel zijn. Een paar voorbeelden:

- het werkerterrein wordt in toenemende mate verbreed van individuele situaties naar meer complexe situaties met meerdere belanghebbenden met uiteenlopende achtergronden;
- zorg en ondersteuning verschuiven van *binnen de instelling* naar *in de samenleving* en dat stelt nieuwe eisen aan de vakbekwaamheid van de maatschappelijk werker;
- er is steeds meer maatschappelijke druk op de maatschappelijk werker om meer *signalerend en outreachend* te werken;
- de lokale overheid krijgt meer een regiefunctie (WMO) en vraagt steeds duidelijker om verantwoording en transparante afweging van kosten en baten;
- het werken in gedwongen kaders wordt intensiever en neemt toe, niet altijd in een justitiële setting;
- de overheid begeeft zich in toenemende mate op privéterrein (opvoeding en huiselijk geweld).

De maatschappelijk werker dient zich in de veranderende samenleving steeds stevig te profileren en het beroepsmatig handelen te verantwoorden aan cliënten, (collega-)professionals en derden. In het bijzonder dient hij zijn positie te bepalen binnen het veranderende sociaal-agogische domein, zeker ook met het oog op de genoemde nieuwe sociaal-agogische beroepen.

Toekomstverkenning

De 'Toekomstverkenning' van het Verwey-Jonker Instituut noemt negen kenmerken van het professioneel handelen en daaraan verbonden mogelijke taken:³⁰

²⁹ Zie ook bijlage 2, 'Maatschappelijke ontwikkelingen in detail'

³⁰ Vliet, K. van, Boonstra, N, Duyvendak, J.W. en Plemper, E. (2004) Toekomstverkenning ten behoeve van een beroepenstructuur in zorg en welzijn, Verwey-Jonker Instituut, paragraaf 6.5.

1. *Vraaggericht*.
Signaleren en analyseren van de expliciete vraag en de impliciete behoeften, inleven, vertalen naar aanbod, doelen stellen en realiseren.
2. *Probleemgericht*
Signaleren en analyseren van problemen en hulpbehoefte, inleven, handelend optreden ('bemoeizorgen'), sociale kwesties agenderen, hulp 'verkopen', legitimeren.
3. *Kansgericht*
Signaleren en analyseren van de kansen en mogelijkheden, stimuleren en ondersteunen van initiatieven, verbinden tussen sociale lagen.
4. *Contextgericht*
Breed perspectief, inclusief denkend, reflectie op de cliënt in zijn omgeving, visievorming.
5. *Gebiedsgericht*
'Outreaching' werken, sensitief, vertrouwensrelatie opbouwen, zichtbaar zijn, presentiebenadering.
6. *Integraal*
Ruimte bieden aan andere perspectieven, sensitief voor andere perspectieven, samenwerken.
7. *Maatschappelijk gericht*
Keuzes maken (urgentie en belang), reflectie, visievorming, schakelen (tussen praktijk, beleid, onderzoek en ontwikkeling), omgaan met spanning tussen verschillende aspecten van het handelen (bijvoorbeeld vraaggericht en probleemgericht, individueel belang en maatschappelijk belang).
8. *Resultaatgericht*
Concrete doelen stellen, projectmanagement (plannen, begroten, organiseren enzovoort), kostenbewustzijn, concrete resultaten laten zien.
9. *Transparant* (naar buiten gericht).
Verantwoording afleggen aan verschillende partijen, reflectie op het eigen handelen, normatieve professionaliteit, schakelen en vertalen tussen niveaus en perspectieven (burgers, eigen beroepsgroep en andere professionals, managers en opdrachtgevers), verschillende 'talen' spreken, eigen handelingsruimte bewaken, competentieontwikkeling.

Een centrale conclusie uit de Toekomstverkenning luidt:

We verwachten (...) dat er behoefte is aan meer nabije professionals met een breed perspectief die vooral als netwerker fungeren en als aanspreekpunt voor burgers, vrijwilligers, paraprofessionals en andere professionals. Anderzijds blijft er behoefte aan gespecialiseerde professionals die specifieke kennis en competenties inzetten ten behoeve van bepaalde groepen, vragen en problemen, maar die meer dan nu vaak het geval is hun specialisatie uitoefenen vanuit een bredere invalshoek (als onderdeel van een keten). Het gaat hier niet om twee typen professionals die complementair zijn. Er is eerder sprake van een continuüm waarbij professionals in meer of mindere mate breed werken. De mate waarin is afhankelijk van de aard van de vragen en problemen waarvoor professionals worden ingezet.³¹

2.5 Internationalisering

Maatschappelijk werkers opleiden in internationaal perspectief

Als bijlage 2 bij dit opleidingsprofiel is een overzicht opgenomen van relevante ontwikkelingen uit deze toekomstverkenning en een daarop in 2009 door de opleidingen geformuleerde aanvulling.

³¹ Idem, paragraaf 5.3

De toenemende diversiteit van de samenleving brengt meer verschillen tussen leefwerelden met zich mee en dat maakt dat het zoeken naar onderling begrip veel aandacht vraagt van de maatschappelijk werker.³²

Tegelijkertijd moet de maatschappelijk werker zich bewust blijven van zijn professionele waarden die voor een groot deel ook fundamenteel zijn voor onze democratische samenleving: de gelijkheid van burgers, ongeacht sekse, ras, geloof of seksuele geaardheid, het recht op bescherming van personen die daar zelf niet voor kunnen opkomen, het recht op ontplooiing en ontwikkeling van de eigen mogelijkheden en op participatie en deelname aan de samenleving, alsmede het recht op een minimaal niveau van bestaanszekerheid.

Daarbij worden maatschappelijk werkers steeds meer aangesproken op hun ondernemerschap: zij moeten in staat zijn 'out of the box' te denken en innovatieve oplossingen te vinden voor vaak complexe problemen. Als hoog opgeleide professionals zijn ze niet alleen verantwoordelijk voor het uitvoeren van bestaand aanbod, maar dienen ze dat aanbod ook te kunnen vernieuwen, inspeland op (toekomstige) ontwikkelingen.

Tegen deze achtergrond is internationalisering van de opleidingen van groot belang. Een internationale blik is nodig om te bevorderen dat studenten hun perspectief verbreden.

- Studenten komen in aanraking met andere culturele waarden en normen, zodat zij zich bewust worden van eigen, veelal cultureel bepaalde, blinde vlekken en denkkaders. Bewustzijn daarvan is voorwaarde om te kunnen schakelen tussen de verschillende leefwerelden van cliënten.
- Studenten ontdekken dat in andere landen andere oplossingen ontwikkeld worden voor problemen die veelal vergelijkbaar zijn met die waarmee onze samenleving worstelt. Dat kan ertoe leiden dat ze inspiratie opdoen voor vernieuwende benaderingen in het Nederlandse maatschappelijk werk of zich meer bewust worden van het waarom van een Nederlandse aanpak.
- Studenten komen in aanraking met de uitkomsten van buitenlands onderzoek, zodat het professionele handelen ook door internationaal onderzoek kan worden beïnvloed. In Nederland is het wetenschappelijke onderzoek naar *social work in* ontwikkeling, maar er is (nog) geen onderzoekstraditie met internationale uitstraling. Wereldwijd kent *social work* een rijke (onderzoeks)traditie en veel methodieken van maatschappelijk werk komen uit het buitenland. Het is van belang dat studenten deze rijke traditie leren gebruiken en gestimuleerd worden er een bijdrage aan te leveren.

Aan die internationalisering kunnen opleidingen op verschillende manieren inhoud geven:

- door gebruik te maken van uit het buitenland afkomstige – al dan niet in vertaalde – literatuur;
- door in het onderwijs structureel aandacht te besteden aan of een vergelijking te maken met *social work* in het buitenland;
- door te bevorderen dat studenten in het buitenland stage lopen of daar een deel van hun opleiding volgen;
- door excursies naar het buitenland te organiseren of mee te werken aan excursies van studenten van buitenlandse opleidingen;
- door internationale uitwisseling van studenten en/of docenten te bevorderen;
- door delen van de opleiding (minoren, afstudeeropdrachten) toegankelijk te maken voor buitenlandse studenten.

³² Van der Laan, G. (1999). Legitimatatieproblemen in het maatschappelijk werk. Utrecht: SWP

Social work manifesteert zich in verschillende delen van de wereld op uiteenlopende manieren. Tegelijkertijd zijn er kernwaarden en -doelen aan te wijzen die wereldwijd worden gedeeld. Het internationale *Mission statement social work* getuigt daarvan. Van daaruit hebben de IASSW en de IFSW in 2004 de *Global standards for the education and training of the social work profession* vastgesteld. Deze geven, in het bijzonder in paragraaf 4, richtlijnen voor de inhoud van het curriculum.³³

De in het LOO MWD vertegenwoordigde opleidingen:

- onderschrijven het internationale mission statement *social work* (zie paragraaf 3.1.1.);
- onderschrijven bovendien de Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession;
- oriënteren zich voor wat betreft de *body of knowledge* niet alleen Europees, maar ook mondiaal;
- bevorderen internationale uitwisseling van studenten door excursies, studie in het buitenland, door een keuzes te kunnen maken in het volgen van minoren en zo mogelijk ook door stages of afstudeeropdrachten in het buitenland;
- streven naar internationale samenwerking en uitwisseling van docenten.

³³ Zie: <http://www.apss.polyu.edu.hk/iassw/images/Documents/globalstandards.pdf>

3 Maatschappelijk Werk en Dienstverlening in het sociaal-agogische domein

In 'Klaar voor de toekomst – kader voor sociaal-agogische opleidingen' zijn in 2008 de gezamenlijke kerncomponenten en doelstellingen van de sociaal-agogische opleidingen beschreven. Uitgangspunt is een gezamenlijk sociaal-agogisch profiel met daarnaast de eigenheid van de verschillende werkgebieden.³⁴

Maatschappelijke Werk en Dienstverlening is een van die werkgebieden. In dit hoofdstuk wordt MWD in het gezamenlijke sociaal-agogische domein gepositioneerd via een aantal stappen:

- het onderschrijven van het *Mission statement social work*;
- de beschrijving van de domeinen van menselijk functioneren;
- het onderschrijven van de vastgestelde kenmerken van het sociaal-agogisch handelen;
- de beschrijving van de taken van de maatschappelijk werker;
- de omschrijving van sociaal-agogisch handelen in het maatschappelijk werk.

3.1 Positionering maatschappelijk werk in het sociaal-agogisch domein

Maatschappelijk werk is een beroep in het sociaal-agogische domein. Maatschappelijk werkers hebben ten doel het psychisch en sociaal welbevinden van het individu (of een samenlevings-systeem of een groep) in zijn dagelijkse leefomgeving te bevorderen. De bredere leefomgeving is daarbij per definitie de maatschappij. Het maatschappelijk werk neemt de wisselwerkingen tussen persoon en leefomgevingen als uitgangspunt in de probleemanalyse en -definitie. Het werkt emancipatoir, gaat uit van persoonlijke en sociale mogelijkheden en durft grenzen te stellen aan niet-sociaal gedrag. Het signaleert maatschappelijke factoren die individuen, samenlevingssystemen en groepen belemmeren om tot hun recht te komen.

3.1.1. Mission statement social work

Het LOO MWD onderschrijft het *Mission statement social work*, geformuleerd door de International Association of Schools of Social Work en de International Federation of Social Workers. Daarmee geven de opleidingen aan, op te leiden voor sociaal-agogisch handelen in het domein Social Work. Het Mission statement luidt als volgt:

The Social Work profession promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. Principles of human rights and social justice are fundamental to Social Work.

3.1.2. Domeinen van menselijk functioneren

In de beroepenstructuur zijn de beroepsgroepen met hulp van de ICF classificatie³⁵ ingedeeld in de gebieden sociaal-agogisch werk (SAW) en verpleging & verzorging (V&V), met daartussen een gedeeld gebied van de maatschappelijke zorg en opvang. Onderstaand schema – overgenomen uit 'Klaar voor de toekomst' – verduidelijkt dat.

³⁴ Sectorraad HSAO (2008). Vele takken, één stam. Kader voor sociaal-agogische opleidingen, sectorraad HSAO, Amsterdam, SWP

³⁵ ICF staat voor: International Classification of Functioning, Disability and Health.

De opleidingen in het sociaal-agogische domein hebben uiteenlopende focussen. Die zijn in het schema hieronder weergegeven, met in de lichte rechthoek de focus van de opleidingen
Maatschappelijk Werk en Dienstverlening:

Bij de analyse van problemen gaat de maatschappelijk werker uiteraard alle domeinen van het menselijk functioneren na, maar in het methodisch handelen richt hij zich voornamelijk op de gebieden 'primaire leefsituatie', 'directe sociale omgeving' en 'functioneren in de samenleving'.

'Veel takken, één stam' noemt zes domeinen van het menselijk functioneren:

- I. het menselijk bestaan op zich, gericht op existentiële vragen en bevordering van humaniteit door expliciet zinvragen aan de orde te stellen;
- II. de vitale levensverrichtingen, gericht op het in stand houden van levensprocessen en het gezond blijven;
- III. de algemene dagelijkse levensverrichtingen, gericht op de realisatie van de primaire alledaagse levensbehoeften;
- IV. het functioneren in de primaire leefsituatie, gericht op het volwaardig kunnen meedoen in de directe woon- en leefomgeving;
- V. het functioneren in de sociale omgeving, gericht op volwaardig kunnen functioneren in organisaties, instanties en netwerken;

VI. het functioneren als lid van de samenleving, gericht op volwaardig meedoen aan de maatschappij.

In deze terminologie is maatschappelijk werk en dienstverlening primair gericht op de domeinen IV, V en VI.

3.1.3. Kenmerken van het sociaal-agogisch handelen

Het LOO MWD onderschrijft de kernmerken van het sociaal-agogisch handelen, zoals deze zijn gedefinieerd in *'Vele takken, één stam – kader voor sociaal-agogische opleidingen'* en betreft deze in de eindkwalificaties.

Sociaal-agogen zijn professioneel betrokken bij alle aspecten van ontwikkeling en realisatie van sociale waarden binnen de samenleving en gericht op optimalisering van een menswaardig bestaan voor alle leden van de samenleving. De consequentie hiervan is dat de beroepsbeoefening een fundamenteel normatieve invalshoek heeft. De sociaal-agoog dient permanent ethische afwegingen te maken en een positie in te nemen met betrekking tot het optimaal bereikbare.

Volgens *'Vele takken, één stam'* kenmerkt het sociaal-agogisch handelen zich door:

- normatief handelen (in een situatie waar per definitie waarden in het geding zijn);
- bijdragen aan het oplossen van of hanteerbaar maken van sociale vraagstukken;
- gerichtheid op verschillende facetten van de verhouding tussen individu en samenleving;
- gerichtheid op het activeren, mobiliseren en versterken van het handelingsvermogen van individuen, groepen en organisaties (empowerment);
- interactief en dialogisch werken en wederkerigheid (verbaal en non-verbaal), waarbij in de dialoog de normativiteit aan de orde wordt gesteld;
- invloed van de persoonlijkheid: de professional zet persoonlijke kwaliteiten in om veranderingen te initiëren of het zelfregulerend vermogen van de cliënt te versterken;
- professionele macht van de sociaal-agoog en verantwoordelijkheid voor de relatie met de cliënt.³⁶

Sociaal-agogisch handelen is *methodisch* handelen. Dat wil zeggen dat het systematisch, gefaseerd en doelgericht plaatsvindt, gebaseerd op een analyse van de startsituatie en gericht op het bereiken van doelen. Interventies zijn daarbij complementair aan mogelijk reeds bestaande veranderingsprocessen en aan de bijdrage van andere organisaties en personen.

Het zal duidelijk zijn dat het handelen van de maatschappelijk werker, zoals omschreven onder hoofdstuk 2, volledig past binnen deze omschrijving van sociaal-agogisch handelen.

3.1.4. Indeling van de taken van de maatschappelijk werker in opleiding

In *'Vele takken, één stam – kader voor sociaal-agogische opleidingen'* worden sociaal-agogische kerntaken ingedeeld in drie taakgebieden:³⁷

- *Sociaal-agogische beroepsmatige taken*
Deze taken voert de sociaal-agoog voornamelijk uit in de domeinen: primaire leefsituatie, de directe sociale omgeving en het functioneren in de samenleving, ofwel hulp en dienstverlening aan, met, namens en voor cliënten.
 - *Verkennen, analyseren, definiëren.* De professional is in staat om – samen met doelgroep, opdrachtgever en andere betrokkenen – de kwaliteit van de verschillende sociale dimensies waarin individu, groep en samenleving betrokken zijn, te

³⁶ Paragraaf 2.3

³⁷ Binnen de sociaal-agogische taakgebieden worden op basis van de afspraken met de HBO-raad per taakgebieden twee zogenoemde kerncompetenties onderscheiden. Deze tekst is letterlijk overgenomen uit: Sectorraad HSAO (2008). *Vele takken, één stam. Kader voor sociaal-agogische opleidingen*, Amsterdam, SWP.

verkennen, te analyseren en te definiëren; met name in situaties waar de kwaliteit van het bestaan onder druk staat.

- *Sociaal-agogisch handelen in engere zin.* Sociaalagogen zijn in staat tot methodisch handelen in sociaal-agogische contexten en tot het verantwoorden van dat handelen. Het eigene van het methodisch handelen in sociaal-agogische contexten wordt primair gekarakteriseerd door de gerichtheid op zelfregulatie en zelfontwikkeling (empowerment) van cliënt, groep en organisatie.
- *Organisatorische en bedrijfsmatige taken*
Het werken in en vanuit een bedrijf of arbeidsorganisatie bevat het vermogen tot het ondernemend denken en handelen en het bijdragen aan het functioneren van bedrijf of arbeidsorganisatie, ook in afstemming op andere bedrijven en organisaties.
 - *Werken in en vanuit een bedrijf of organisatie.* De organisatorische context van waaruit de sociaal-agoog opereert kan sterk verschillen: van een zelfstandige kleine onderneming tot een grote organisatie met honderden medewerkers. Dát van de sociaal-agoog op een bepaalde wijze functioneren in die context wordt vereist, is evident.
 - *De persoon van de professional als instrument.* In het sociaal-agogisch handelen is steeds een aantal meer persoonlijke kwaliteiten van de werker méé in het geding ten behoeve van de versterking van het zelfregulatieve vermogen van de cliënt, groep en/of organisatie. Dat brengt met zich mee dat de sociaal-agoog in staat is een aantal aan de eigen persoonlijkheid verbonden vermogens professioneel in te zetten (nabijheid) op zodanige wijze dat afstand en nabijheid, presentie en interventie worden gecombineerd.
- *Professionaliseringstaken*
Het werken aan persoonlijke professionaliteit en professionalisering omvat taken die bijdragen aan de ontwikkeling van de eigen beroepsidentiteit en het vermogen een bijdrage te leveren aan de beroepsontwikkeling, onderzoek en innovatie en het ontwerpen van diensten en methodieken voor klanten of klantgroepen, ofwel de professionele ontwikkeling van het beroep en de beroepsgroep in bredere zin.
 - *Onderzoek en ontwikkelen.* De sociaal-agoog kan praktijkgericht onderzoek verrichten, gericht op planontwikkeling en beroepsontwikkeling.
 - *Leren.* De sociaal-agoog is in staat tot levenslang leren en het onderhouden van de eigen beroepscompetenties.

Volgens 'Vele takken, één stam' worden de taken in deze drie gebieden uitgevoerd met een grote mate van verantwoordelijkheid en zelfstandigheid in een vaak complexe situatie. Het LOO MWD sluit in de beschrijving van de eindkwalificaties, mede in het verlengde van het Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker, aan bij deze indeling in taakgebieden.

3.1.5. Vormen van sociaal-agogisch handelen in het maatschappelijk werk

In 'Vele takken, één stam – kader voor sociaal-agogische opleidingen' worden binnen de drie bovengenoemde taakgebieden vormen van sociaal-agogisch handelen onderscheiden. In onderstaand schema staan die taken in de middelste kolom. In de rechterkolom staat hoe de landelijke opleidingen MWD de taakgebieden gedetailleerd indelen. Deze indeling wordt in hoofdstuk vier verder uitgewerkt naar de eindkwalificaties van de HBO-opgeleide maatschappelijk werker.

Taakgebied	Sociaal-agogisch handelen	MWD
1. Sociaal-agogische beroepsmatige taken	zorgverlenen, behandelen, begeleiden, ondersteunen, faciliteren ³⁸ .	nadruk op behandelen ³⁹ , ondersteunen en begeleiden en daarnaast: netwerken t.b.v. cliënten, (multidisciplinair) samenwerken, signalering, belangenbehartiging, preventie, rapportage en advies.
2. Organisatorische en bedrijfsmatige taken	netwerken en (multidisciplinair) samenwerken	organisatorische, coördinerende en beleidsmatige taken, projectmatig samenwerken in – of vanuit een organisatie.
3. Professionaliseringstaken	signalering, onderzoek en innovatie ontwerpen en (een leven lang) leren	onderzoek in relatie tot (onderbouwing van) signalering en inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen.

3.2 Vakspecifieke competenties van de maatschappelijk werker

'Klaar voor de toekomst' noemt de volgende vakspecifieke competenties essentieel voor MWD:

- MC 4 Competenties op het gebied van pedagogische hulpverlening en werken in en met complexe gezinssituaties zoals multiprobleemgezinnen
- MC 5 Competenties op het gebied van informatie en advies, rapportage
- MC 6 Competenties op het gebied van de psychosociale hulpverlening⁴⁰, waaronder ook competenties van de GGZ-agoog
- MC 7 Competenties op het gebied van ondersteuning van participatie en burgerschap

In het bekende schema is dat als volgt weer te geven.

³⁸ De term faciliteren is met name ingebracht door de opleidingen CMV, die deze vorm van dienstverlening opgenomen hebben in competentie 2 (Alert en Ondernemend, versie 2.0, 2009).

³⁹ Hoewel de opleidingen zich bewust zijn van de beladenheid van de term behandelen, wordt deze toch gebruikt, omdat deze in het werkveld gangbaar is.

⁴⁰ Waarbij dient opgemerkt, dat informatie, advies en rapportage in het Maatschappelijk Werk (ook) onderdeel uitmaken van het taakgebied: 'psychosociale hulpverlening'.

Het zal duidelijk zijn dat deze competenties of kerntaken slechts op zeer abstract niveau betekenis hebben. Voor de maatschappelijk werker betekenen ze zoveel als dat naast het grote gebied van psychosociale hulpverlening ook aandacht is voor ontwikkelingsgerichte hulpverlening, voor dienstverlening en voor op maatschappelijke ontwikkeling gerichte interventies.

3.3 Ordening competenties van de sociaal-agoog en eindkwalificaties MWD.

De verhouding van de competenties van de sociaal-agoog tot de eindkwalificaties van de opleidingen MWD, zoals boven beschreven vanaf paragraaf 3.1.1, is zichtbaar gemaakt in onderstaand schema. Daarin zijn de eindkwalificaties zo goed mogelijk gepast in het ordeningsprincipe van het kader voor sociaal-agogische opleidingen, zij het met enkele verschillen.

- Bij de sociaal-agogische en beroepsmatige taken is er een verschil gemaakt tussen werken *met en namens cliënten* en werken *voor cliënten en voor potentiële cliënten*. Dit sluit aan bij het beroepsprofiel van de maatschappelijk werker.
- Bij de organisatorische en bedrijfsmatige taken is onderscheid gemaakt in werken *in de eigen instelling of organisatie* en werken *in externe samenwerkingsverbanden*. Ook dit sluit aan bij het beroepsprofiel van de maatschappelijk werker.
- Tot slot is 'de persoon van de professional als instrument' ondergebracht bij 'professionaliseringstaken' omdat dit beter past bij de opvatting die de praktijk heeft over de ordening van deze beroepstaak.
- De letters A, B, enzovoort verwijzen de in hoofdstuk 5 beschreven eindkwalificaties.

Dat resulteert in het volgende schema:⁴¹

Sociaal-agogische en beroepsmatige taken	
A werken met en namens cliënten	
<i>verkennen, analyseren, definiëren</i>	Eindkwalificaties specifiek gemaakt voor het maatschappelijk werk
<i>sociaal-agogisch handelen in engere zin</i>	Eindkwalificaties die het methodisch interveniërend handelen met en namens concrete cliënten van de maatschappelijk werker betreffen
B Werken voor cliënten en potentiële cliënten	
<i>sociaal-agogisch handelen in engere zin</i>	Eindkwalificaties die het methodisch interveniërend handelen voor cliënten <i>in het algemeen</i> en potentiële cliënten van de maatschappelijk werker betreffen
Organisatorische en bedrijfsmatige taken	
C Werken in de eigen instelling of organisatie	
<i>werken in en vanuit een bedrijf of</i>	<i>Werken in de eigen instelling of organisatie</i>

⁴¹ In uitgebreide vorm is dit schema als bijlage 4 toegevoegd.

<i>organisatie.</i>	
D Werken in externe samenwerkingsverbanden	
<i>werken in en vanuit een bedrijf of organisatie.</i>	Werken <i>in externe samenwerkingsverbanden</i>
<i>Professionaliseringstaken</i>	
E Zichzelf ontwikkelen in het beroep	
<i>leren</i>	
<i>de persoon van de professional als instrument.</i>	
F Bijdragen aan de ontwikkeling van het beroep	
<i>onderzoek en ontwikkelen</i>	

4 Eindkwalificaties

4.1 Eindkwalificaties en competenties

Het LOO MWD is verantwoordelijk voor het opstellen van de landelijk gevalideerde eindkwalificaties MWD. Opleidingen MWD zijn er vervolgens verantwoordelijk voor dat zeventig procent van hun curriculum aantoonbaar is gericht op de realisatie van de eindkwalificaties. Hoe zij dat doen is hun eigen verantwoordelijkheid. Ze kunnen de eindkwalificaties direct en onverkort overnemen, maar ook besluiten die verder te concretiseren of abstracter te maken. Zij kunnen besluiten de ontwikkeling van studenten te beoordelen via aan onderwijseenheden gekoppelde toetsen maar ze kunnen ook besluiten tot leerwegaafhankelijke competentie-assessments. Criterium is steeds de aantoonbare samenhang tussen de zelf opgestelde eindkwalificaties en de eindkwalificaties zoals opgesteld door LOO MWD. Om te voorkomen dat het landelijk opleidingsprofiel toch normerend gaat werken voor de opleidingen qua didactiek en werkvormen kiest LOO MWD, net als het Nederlands Vlaams Accreditatie Orgaan (NVAO), voor de neutrale term *eindkwalificaties*.

Die eindkwalificaties zijn in dit landelijk opleidingsprofiel zoveel mogelijk geformuleerd als een lijst van *kerntaken* die de startende maatschappelijk werker uitoefent. In de concrete werksfeer werkt deze startende maatschappelijk werker met concrete cliënten, met concrete vraagstukken in een concrete organisatie. Daarin zijn terugkerende activiteiten en handelingen te onderscheiden zoals bijvoorbeeld een intakegesprek of een eindrapportage. Sommige taken zijn essentieel voor de professionele beroepsbeoefening van de startende maatschappelijk werker, andere zijn slechts zijdelings van betekenis. Onder kerntaken verstaan wij de essentiële taken die sociaal-agogische beroepsbeoefening en beroepsbeoefening door de startende maatschappelijk werker karakteriseren.

Deze kerntaken worden gekarakteriseerd doordat zij:

- een duurzame werking hebben in de beroepsbeoefening;
- abstraheren van de concrete situatie;
- specifiek genoeg geformuleerd zijn om houvast te bieden voor het curriculum;
- eenduidig genoeg geformuleerd zijn om vergelijkbaarheid tussen opleidingen mogelijk te maken.

4.2 Body of Knowledge, Attitudes and Skills

Naast eindkwalificaties hebben verschillende bachelordomeinen een aparte *body of knowledge, attitude and skills* beschreven. Deze ligt in principe volledig besloten in de eindkwalificaties. Ze wordt toch apart beschreven, onder meer vanuit de gedachte dat het voor het bereiken van bachelorniveau noodzakelijk is dat professionals een aparte horizon van kennis, vaardigheden en houding hebben verworven.

Het LOO MWD gaat ervan uit dat de in 'Vele takken, één stam' beschreven *body of knowledge, attitudes and skills* de MWD-opleidingen voldoende aanknopingspunten biedt, die bovendien nog worden aangevuld met de aanknopingspunten die de eindkwalificaties bieden.

4.3 HBO-bachelorniveau, Dublin-descriptoren en niveaukeuze werkveld

Het LOO MWD stelt in meer algemene zin dat het bachelorniveau van een beginnend maatschappelijk werker wordt gekarakteriseerd door:

- een sterke oriëntatie op de beroepspraktijk;
- het vermogen om relevante wetenschappelijke kennis en inzichten te begrijpen, te verwerken en toe te passen in het professioneel handelen;
- het vermogen om methodisch reflectief te handelen, gebaseerd op kennis van, inzicht in en ervaring met beproefde methoden. De werker is in staat om op basis van praktijkervaring en praktijkonderzoek een methodische benadering te kiezen en te verantwoorden;
- het vermogen om samen te werken met professionals van eigen en andere disciplines;
- het vermogen om overwegingen, bevindingen, resultaten mondeling en schriftelijk voor het voetlicht te brengen aan leken (cliënten), de organisatie en professionals;
- analytische en probleemoplossende vermogens op basis van een breed spectrum aan informatie;
- zelfwerkzaamheid, zelfstandigheid en het dragen en nemen van verantwoordelijkheid;
- het vermogen verworven competenties toe te passen in nieuwe situaties;
- het vermogen om zelf richting te geven aan persoonlijke groei en –ontwikkeling.

Deze bepaling van het bachelorniveau van de maatschappelijk werker sluit aan bij de bepalingen, zoals gegeven in de Dublin-descriptoren.⁴² In de regel is de opvatting dat de generieke HBO kwalificaties, zoals geschreven door de Commissie Franssen⁴³, ook houvast bieden voor de bepaling van het niveau van de opleidingen. Er zijn opleidingen die deze generieke kwalificaties gebruiken voor de bepaling van het bachelorniveau. Zij maken inzichtelijk hoe deze zich dan verhouden tot de Dublin-descriptoren.

In het document *Klaar voor de Toekomst* (2005) worden vier niveaus van sociaal-agogische beroepsuitoefening onderscheiden aan de hand van:

- de vereiste zelfstandigheid;
- de mate van complexiteit;
- de mate van verantwoordelijkheid
- het toepassen in uiteenlopende situaties.

Deze niveaus worden door de opleidingen eveneens gehanteerd in de (leer/werk)praktijk en de stages van de studenten.

In het 'Vele takken, één stam - kader voor sociaal-agogische opleidingen' zijn in één tabel de niveaus, zoals gegeven in *Klaar voor de Toekomst*, herleid tot de niveaus, zoals gegeven vanuit de Dublin-descriptoren. Wij nemen voor de volledigheid dit schema over. De bacheloropleiding MWD leidt op voor het niveau C en D zoals beschreven in 'Klaar voor de toekomst'⁴⁴ (zie bijlage 3).

⁴² Dublin-descriptoren zijn algemene internationale beschrijvingen voor het eindniveau van het bachelor- en masteronderwijs. Doel van de Dublin-descriptoren is het mogelijk maken van internationale vergelijking. De Dublin-descriptoren vervangen in Nederland de vroeger gehanteerde generieke HBO-kwalificaties van de commissie-Fransen. De afzonderlijke opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening dienen, in het kader van de accreditatie, aan te tonen hoe de Dublin-descriptoren zijn terug te vinden in hun eindkwalificaties en het niveau van de opleiding.

⁴³ Zie het accreditatiekader van de NVAO van 2001.

⁴⁴ Sectorraad HSAO (2008). *Vele takken, één stam. Kader voor sociaal-agogische opleidingen*, Amsterdam, SWP, bijlage 3, niveauschema voor sociaal-agogisch onderwijs.

5 Eindkwalificaties MWD.

Startpunt voor de bepaling van de eindkwalificaties is de systematiek van het *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker*. Daarin wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds taakgebieden, kerntaken en beroepstaken en anderzijds competenties. Onder een competentie wordt dan verstaan:

de bekwaamheid om – met integratie van kennis, houding en vaardigheden -, adequaat beroepsmatig te handelen in complexe onvoorspelbare situaties.

Een competentie is dus volgens het beroepsprofiel het vermogen waarmee de professional de taken uit kan oefenen.

Het LOO MWD neemt de ordening van het beroepsprofiel in *taakgebieden* en *kerntaken* over als basis voor haar ordening van de eindkwalificaties. Het werkt vervolgens deze eindkwalificaties uit met behulp van de beroepstaken uit het beroepsprofiel, de competenties uit het profiel, de competenties uit 'Vele takken, één stam' en de eerder beschreven ontwikkelingen.

Voor de volledigheid staat hieronder het overzicht van de taakgebieden, kerntaken en beroepstaken, zoals het *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker* die noemt.

Taakgebieden	Kerntaken	Beroepstaken
TAAKGEBIED I Directe en indirecte hulp- en dienstverlening	KERNTAAK 1. Werken met en namens cliënten: psychosociale hulpverlening	Veranderings- en competentiegerichte begeleiding
		Ondersteunende en stabiliserende begeleiding
		Outreachinge benadering – bemoeizorg
		Concrete en informatieve hulpverlening
		Onderzoek en rapportage
		Belangenbehartiging en conflictbemiddeling
		Case management, zorgcoördinatie, zorgbemiddeling en zorgafstemming
		Uitbouwen en ondersteunen van sociale netwerken
		Crisisinterventie
		TAAKGEBIED II Werken in en vanuit een arbeidsomgeving
Collectieve belangenbehartiging		
Preventie		
Coachen en begeleiden van vrijwilligers en netwerkgroepen		
TAAKGEBIED II Werken in en vanuit een arbeidsomgeving	KERNTAAK 3. Werken in de eigen instelling of organisatie	Bijdragen aan beleidsuitvoering en beheer
		Bijdragen aan beleidsontwikkeling
		Intercollegiaal samenwerken en (laten) begeleiden van werken en leren
	KERNTAAK 4. Werken in externe samenwerkingsverbanden	Opzetten van en participeren in samenwerkingsverbanden
		Eigen beroep en beroepshandelen profileren en verantwoorden
		Consulteren, adviseren en coachen van andere professionals

Taakgebieden	Kerntaken	Beroepstaken
TAAKGEBIED III Werken aan professionaliteit en professionalisering	KERNTAAK 5. Zichzelf ontwikkelen in het beroep	Reflecteren op het eigen handelen
		Plannen van competentieontwikkeling
	KERNTAAK 6. Bijdragen aan de ontwikkeling van het beroep	Bijdrage leveren aan (praktijk)opleiding van toekomstige vakgenoten
		Vertalen van maatschappelijke ontwikkelingen in nieuwe beroepsopgaven
		Meewerken aan kennisontwikkeling
	Verspreiden van nieuwe kennis	

5.1 Directe en indirecte hulp- en dienstverlening

A Werken met en namens cliënten

1. De maatschappelijk werker legt contact met de cliënt c.q. het cliëntsysteem en streeft naar een samenwerkingsrelatie met de cliënt, ook in situaties gekarakteriseerd door drang of dwang. Professionele aspecten, die steeds in het geding zijn bij contact leggen en opbouwen van een relatie zijn:
 - a. Goede mondelinge en schriftelijke communicatie, goed kunnen luisteren, uitleggen en toelichten;
 - b. Het dilemma tussen enerzijds een goede relatie opbouwen en onderhouden met de cliënt en anderzijds voldoende professionele afstand behouden;
 - c. Diversiteit⁴⁵, kan omgaan met diversiteit;
 - d. Bewustzijn van de eigen normen en waarden teneinde op basis daarvan cliënten in hun verscheidenheid te accepteren en te respecteren en een zorgvuldige werkrelatie aan te kunnen gaan;
 - e. Bewustzijn van verschillen in macht en positie, probeert ze waar mogelijk en gewenst te verkleinen, kan gezag hanteren;
 - f. Het vermogen om de samenwerkingsrelatie als leerproces te hanteren.
2. De maatschappelijk werker vormt zich samen met de cliënt een beeld van de aard van de vraag van de cliënt - of van de problemen in de situatie waarin de cliënt verkeert.
 - a. De maatschappelijk werker vormt zich een beeld op dialogische en wederkerige wijze en is daarbij gericht op empowerment van de cliënt.
 - b. De maatschappelijk werker verkent, analyseert en duidt de vraag en situaties van de cliënt op verschillende niveaus (individu, maatschappij, organisatie), legt adequate verbindingen tussen de verschillende factoren die in het geding (kunnen) zijn en verantwoordt de bevindingen.
 - c. De maatschappelijk werker benoemt de verschillende belanghebbenden en hanteert de verschillende mogelijk tegengestelde belangen die in het geding zijn. Hij neemt een positie in tussen degene op wie de hulp- en dienstverlening gericht dient te worden, de aanbrengrer van de vraag, de opdrachtgever, de betrokken instelling enzovoort.
 - d. De maatschappelijk werker ontwikkelt een visie op het sociaal mogelijke in de betreffende situatie en geeft hier uitwerking aan.
 - e. De maatschappelijk werker maakt ethische afwegingen.

⁴⁵ Met diversiteit wordt bedoeld op alle factoren die van invloed kunnen zijn, dit zijn onder meer; leeftijd, geslacht, opleiding, levensfase, culturele achtergrond, religie, enzovoort.

3. De maatschappelijk werker maakt een hulpverleningsplan of dienstverleningsplan in samenspraak met de cliënt, verantwoordt dit plan op toegankelijke wijze voor betrokkenen en spreekt daarmee de ontwikkelingsmogelijkheden van de cliënt aan.
4. De maatschappelijk werker verleent hulp en diensten op *methodische en reflectieve wijze*. Hij of zij handelt volgens de *regulatieve cyclus* en vangt, afhankelijk van de situatie, op verschillende punten in deze cyclus aan. Deze hulp- en dienstverlening neemt, afhankelijk van de situatie de volgende vormen aan:
 - a. Veranderings- en competentiegerichte begeleiding – gericht op competentieontwikkeling van de cliënt;
 - b. Ondersteunende en stabiliserende begeleiding;
 - c. Outreachende benadering – bemoeizorg;
 - d. Concrete en informatieve hulpverlening;
 - e. Onderzoek en rapportage gericht op verder dan de individuele cliënt reikende doelen en verklaringen;
 - f. Individuele belangenbehartiging en conflictbemiddeling (inclusief materiële hulpverlening);
 - g. Casemanagement, zorgcoördinatie, zorgbemiddeling en zorgafstemming (ketenbenadering);
 - h. Uitbouwen en ondersteunen van sociale netwerken;
 - i. Crisisinterventie.
5. De maatschappelijk werker verleent op resultaatgerichte wijze hulp en diensten volgens een breed spectrum van methodische benaderingen (*eclectisch integratief, methodisch niet eenkennig en evidence based als dat mogelijk-, en gezien de situatie geëigend is*) en verantwoordt de inzet ervan. Ontwikkeling van het zelfregulerend vermogen en empowerment van de cliënt binnen de reële mogelijkheden vormen daarbij uitgangspunten. Tenminste de methodische benaderingswijzen, beschreven in de *body of knowledge and skills*, maken onderdeel uit van zijn methodische handelingsvermogen.
6. De maatschappelijk werker kan verwijzen naar netwerkpartners, evalueert en sluit af.

B Werken voor cliënten en potentiële cliënten

1. De maatschappelijk werker signaleert probleemveroorzakende of probleemversterkende factoren in de maatschappelijke context (van cliënt, cliëntsysteem), zoals wetten, regels, voorzieningen, situaties die voor bepaalde groepen in de samenleving nadelig werken en handelt gericht op cliënt, cliëntsysteem en/of samenleving.
2. De maatschappelijk werker voorziet probleemveroorzakende of probleemversterkende factoren en handelt preventief.
3. De maatschappelijk werker bevordert interculturele communicatie.
4. De maatschappelijk werker begeleidt vrijwilligers die betrokken zijn bij hulpverlening aan cliënten op adequate wijze en gaat om met het spanningsveld tussen de (persoonlijke) doelen van de vrijwilligers, betrokken cliënt(en) en die van de organisatie.

5.2 Werken in en vanuit een arbeidsomgeving

C Werken in de eigen instelling of organisatie

1. De maatschappelijk werker voert taken uit, in en vanuit een organisatie, en is daarbij proactief sociaal ondernemer die belang stelt in het welzijn van mensen in de samenleving:
 - a. Hij ziet hoe persoon en maatschappij elkaar beïnvloeden, ziet mogelijkheden en signaleert mogelijke misstanden;
 - b. Hij ziet hoe zijn organisatie, of het particulier initiatief in het algemeen, een rol kan spelen in het tot hun recht komen van mensen, hij is creatief en innovatief als het om welzijn van mensen in de samenleving gaat;
 - c. Hij vormt zich daarover een mening gerelateerd aan de missie van het beroep en kan zijn mening bespreken in de organisatie, in externe samenwerkingsverbanden en met andere indirect belanghebbenden (wethouders etc.) met het doel mensen in de maatschappij optimaal tot hun recht te laten komen als mens en als burger.
2. De maatschappelijk werker maakt deel uit van een organisatie, is als professional loyaal aan die organisatie, maakt zich de missie, beleid, doelstellingen en cultuur van de organisatie eigen en levert vanuit 'maatschappelijk werk perspectief' een bijdrage aan de uitvoering en ontwikkeling van missie, beleid, doelstellingen en cultuur.
3. De maatschappelijk werker initieert intercollegiaal overleg en samenwerking en werkt in teamverband. Hij neemt deel aan: voortgang- en beleidsoverleg, projectgroepen, intervisiegroepen, signaleringsgroepen en werkbegeleiding.
4. De maatschappelijk werker (bege)leidt zo nodig vrijwilligers in of vanuit de organisatie.
5. De maatschappelijk werker levert een actieve bijdrage aan vernieuwingsprojecten die binnen de organisatie in gang zijn of worden gezet of initieert, indien nodig, vernieuwingsprojecten en acquireert daarbij zo nodig subsidiegelden.
6. De maatschappelijk werker werkt volgens en rapporteert conform het kwaliteitsborgingsstelsel van de organisatie. De maatschappelijk werker verantwoordt de effectiviteit en efficiëntie van zijn functioneren naar collega's en leidinggevenden vanuit de bestaande kaders van de eigen organisatie.
7. De maatschappelijk werker levert een bijdrage aan beheersmatige aspecten van de organisatie. Beheer valt daarbij op te vatten als het richting geven aan alle processen die zich in een organisatie afspelen met het oog op de gestelde doelen. De maatschappelijk werker voert de informatiesystemen met gegevens uit de eigen portefeuille en gebruikt (ICT) hulpmiddelen voor het registreren van deze werkzaamheden. Hij is zich bewust van financiële afrekening en verantwoording.

D Werken in externe samenwerkingsverbanden

1. De maatschappelijk werker draagt de in het beroep vigerende waarden en normen uit.
2. De maatschappelijk werker organiseert en coördineert multidisciplinair overleg en samenwerking ten behoeve van cliënten, cliëntsystemen en situaties waarvoor dat nodig is en neemt daaraan deel.

3. De maatschappelijk werker voert de werkzaamheden uit die voortvloeien uit de samenwerking en levert een proactieve bijdrage aan het optimaal functioneren van externe samenwerkingsverbanden waarin hij of zij participeert.
4. De maatschappelijk werker kan het beroep maatschappelijk werk profileren en zijn taakuitvoering vanuit het beroepsmatig werken verantwoorden.
5. De maatschappelijk werker kan andere professionals consulteren, adviseren en coachen.
6. De maatschappelijk werker kan een andere professional aanspreken op het uitvoeren van zijn taken in het externe samenwerkingsverband.

5.3 Werken aan professionaliteit en professionalisering

E Zichzelf ontwikkelen in het beroep

1. De maatschappelijk werker reflecteert op het eigen handelen en stuurt de eigen competentieontwikkeling.
2. De maatschappelijk werker handelt:
 - a. normatief – ethisch volgens de grondslagen van het beroep
 - b. ondernemend en innovatief
 - c. met bewustzijn van de eigen grenzen
 - d. betrokken
 - e. empathisch
 - f. assertief
 - g. integer
 - h. doel- en resultaatgericht
 - i. kwaliteitsgericht.

F Bijdragen aan de ontwikkeling van het beroep

1. De maatschappelijk werker hanteert de beroepscode en leert werken volgens de beroepscode; hij kan omgaan met ethische dilemma's⁴⁶.
2. De maatschappelijk werker levert een bijdrage aan de opleiding van maatschappelijk werkers bijvoorbeeld door het begeleiden van stagiaires.
3. De maatschappelijk werker draagt bij aan innovatie en beroepsontwikkeling door:
 - a. het signaleren van maatschappelijke en beroepsmatige ontwikkelingen en het vertalen van deze ontwikkelingen in nieuwe beroepsopgaven;
 - b. het onderzoeken van de beroepspraktijk en de voorwaarden voor de beroepsuitoefening en het vertalen van de bevindingen naar consequenties voor het beroepshandelen van zichzelf en de beroepsgroep;
 - c. het bijdragen aan verspreiding van kennis onder professionals en samenleving(en) (publiceren, presenteren).

⁴⁶ zoals: Werken vanuit protocollen en professionele autonomie;

5.4 Body of knowledge and skills

De maatschappelijk werker heeft voor de uitvoering van zijn taken kennis en vaardigheden nodig. Onderstaande tabel is overgenomen uit *Het kader voor sociaal-agogische opleidingen* (2008) en aangevuld met specifieke theorieën en methodieken die in het maatschappelijk werk gebruikelijk zijn. Deze *body of knowledge and skills* is het fundament van de beschreven eindkwalificaties. Vanuit werkgevers wordt meer nadruk op de kenniscomponent gevraagd. De landelijke opleidingen willen daaraan ook graag voldoen; vandaar een vrij uitgebreide *body of knowledge and skills*.

Kennisgebied	Met het oog op:
agogiek	systematisch en normatief werken, veranderingskundig denken en werken
biologie, geneeskunde, gezondheidskunde	de menselijke natuurlijke gegevenheid en betekenis ervan voor het welbevinden (fysieke eigenschappen, gezondheid en ziekte)
communicatietheorie	communicatieve vaardigheden als luisteren, uitleggen, toelichten, spreken in het openbaar, beheersing Nederlandse taal, kennis over non-verbale en verbale vaardigheden, sociale vaardigheden
culturele antropologie	verschillende culturen en het wederzijdse verstaan, nadruk op diversiteit in het samen wonen en samen leven
economie, recht	arbeid, inkomen, sociale zekerheid (bijvoorbeeld Zorgverzekeringswet, A.W.B.Z. en W.W.). Bestuursrecht. Kennis van actuele wetgeving en haar consequenties voor het maatschappelijk werk, bijvoorbeeld de W.M.O. Specifieke kennis GGZ (wet- en regelgeving GGZ, psychopathologie, herstelgerichte zorg).
levensbeschouwing, ethiek, filosofie	levensontwerp, waarden, normen, argumentatievaardigheden, zingeving, historisch besef en kennis van werkelijkheden, waarheden en de sociaal constructivistische opvatting van competenties en ontwikkelingsmogelijkheden van mensen
maatschappijleer en recht	democratische rechtstaat, staatsrecht, historische en actuele sociale inrichting van de samenleving. Verdragen. Sociale geschiedenis van Europa. Kennis van de opbouw van de samenleving. Delen van het strafrecht, burgerlijk recht en bestuursrecht die relevant zijn voor sociale thematieken, waar de maatschappelijke werker mee in aanraking komt, bijvoorbeeld: huiselijk geweld.
organisatiekunde	organisatiestructuren en culturen, leiding geven (aan vrijwilligers) en beleid maken (richtlijnen, protocollen, implementatieproblematiek), beheersmatige aspecten van een organisatie, financiële aspecten van een organisatie
(ortho)pedagogie en socialisatietheorie	directe opvoedingsomgeving en problemen met opvoeden, ouders, familie; de wijze waarop maatschappelijke ontwikkeling wordt vormgegeven in het onderwijs; de wijze waarop culturele eigenschappen van de maatschappij en de directe leefomgeving het menselijk gedrag en de interactie daarin beïnvloeden
psychologie en psychiatrie	ontwikkeling van de persoonlijkheid, ontwikkeling van persoonsmodaliteiten, zoals emoties, percepties en gedrag; (cognitieve) gedragsbenaderingen, non-directieve en directieve

	benaderingen; omgevingspsychologische en ecologische benaderingen; gezond en afwijkend gedrag; intrapsychische en psychiatrische stoornissen (psychopathologie).
sociaal onderzoek	kennis van onderzoeksmethoden en vaardigheden op het gebied van praktijkgericht onderzoek en projectmatig werken
sociologie / politicologie	breder sociale context (buurt, maatschappelijke participatie, de feitelijke woonomgeving); politiek en het maatschappelijk bestel, historisch bewustzijn en historische ontwikkelingen die leidden tot het vormgeven van de huidige democratische rechtstaat met verdelende rechtvaardigheid. Kennis van armoede en armoedeproblematiek; kennis van de presentiebenadering
systeemtheorie	systeembenadering, toegepast in de communicatietheorie en in processen waarbij interactie tussen personen en interactie of transactie tussen personen en hun leefomgeving en dagelijkse leefsituaties zoals gezinnen en partnerrelaties plaatsvinden
Methoden	Met het oog op:
groepsmaatschappelijk werk	trainen, cursussen en groepsgewijze hulpverlening waarbij gebruikt wordt gemaakt van groepsdynamica, met het doel empoweren door kennisverrijking, vaardighedentrainingen en herkennen, erkennen en verwerken met onder meer 'lotgenoten' en 'ervaringsdeskundigen'
materiële hulpverlening	materiële bestaansvoorwaarden creëren of verbeteren ; materiële hulpverlening is per definitie een onderdeel van psychosociale hulpverlening als 'taak' in het maatschappelijk werk.
netwerkbenadering	het netwerk van de cliënt, of het beoogde systeem in beeld brengen en activeren ten behoeve van de cliënt of het systeem
outreachinge benadering	anticiperen op problematische situaties of deze snel op te sporen door 'erop af te gaan'
ervaringsgerichte psychosociale hulpverlening	op persoonlijke, directieve, wijze mensen bij hun eigen kracht brengen en laten ervaren hoe zij op constructieve wijze beter met zichzelf en anderen om kunnen gaan
systeemgerichte-contextuele en ecologische benadering	gezins- of samenlevingssystemen (weer) in evenwicht te brengen; de uitgangspunten en onderliggende theorieën kunnen daarbij verschillen
taakgerichte hulpverlening	empoweren door het opdoen van nieuwe ervaringen via het verrichten van afgesproken taken
crisisinterventie	gericht op de-escalatie van de situatie; afwenden van (levens-)gevaar

5.5 Bronnen en Referenties

- Bouwkamp, R. (1977), Agologisch Werkboek, Baarn, Nelissen
- Broeken, R. (2004) GGZ agoog. Utrecht: NIZW
- Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession (2004). Verkregen op 2 april 2009 van <http://www.apss.polyu.edu.hk/iassw/images/Documents/globalstandards.pdf>
- Laan, G. van der (1999), Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk, Utrecht, SWP
- Landelijk Opleidingsoverleg van de Opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (LOO MWD), 1998, Opleidingsprofiel MWD
- NVMW (1990). Beroepscode voor de maatschappelijk werker, reglement voor de tuchtrechtspraak, Utrecht, NVMW
- NVMW (2006). Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker. Utrecht, Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW)
- Sectorraad HSAO (2008). Vele takken, één stam. Kader voor sociaal-agogische opleidingen, sectorraad HSAO, Amsterdam, SWP.
- Vlaar, P., Hattum, M. van, Dam en C. van en Broeken, R., (2006). Klaar voor de toekomst. De nieuwe beroepenstructuur voor de branches welzijn en maatschappelijke dienstverlening, gehandicaptenzorg, jeugdzorg en kinderopvang. Utrecht, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).
- Vliet, K., Boonstra, N, Duyvendak, J.W., Plemper, E. (2004) Toekomstverkenning ten behoeve van een beroepenstructuur in zorg en welzijn, Utrecht, Verwey-Jonker Instituut

Bijlage 1. Agogische beroepsprofielen GGZ

Binnen de Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ) zijn de verschillende beroepen onder te verdelen in zes beroepsgroepen:

- Verpleegkundigen (GGZ en Verslavingszorg)
- Artsen (Arts GGZ, Psychiater)
- Psychologen (gezondheidszorgpsycholoog, forensisch psycholoog en klinische psycholoog)
- Psychotherapeuten
- GGZ agogen
- GGZ vaktherapeuten

De agogische beroepsprofielen binnen de GGZ vallen onder de beroepsgroep 'GGZ agogen'. De 'GGZ agoog' is een SPH'er of maatschappelijk werker die speciaal is opgeleid om te werken in de GGZ.

Beroepenstructuur 'GGZ agoog' in ontwikkeling

Binnen de beroepsgroep 'GGZ agoog' is er nog geen landelijk vastgestelde beroepenstructuur. In 2009 wordt er vanuit GGZ Nederland (werkgeversvereniging GGZ) gestart met een project om deze beroepenstructuur landelijk vast te stellen. Zodoende is het lastig om op dit moment een systematisch, transparant overzicht te geven van de verschillende functies binnen de beroepsgroep 'GGZ agoog'.

Werkgebied en competenties 'GGZ agoog'

Hieronder staat een korte beschrijving van het werkgebied en specifieke competenties van de gehele beroepsgroep 'GGZ agoog'.

Werkgebied GGZ agoog

De GGZ agoog biedt directe hulp- en dienstverlening aan zowel de cliënt als aan mensen uit de sociale omgeving van deze cliënt. De GGZ agoog ondersteunt en begeleidt cliënten in de dynamiek tussen individu en samenleving bij het herstellen van de psychiatrische stoornis en het (weer) integreren in de samenleving. De psychosociale hulpverlening richt zich op het samen met de cliënt ontrafelen en in kaart brengen van diens problemen en het ontwerpen en uitvoeren van een hulpverleningstraject. De GGZ agoog heeft als centrale focus het gezonde deel van de mens en denkt zodoende in termen van mogelijkheden, minder in termen van beperkingen.

Specifieke competenties GGZ agoog

De GGZ-agoog heeft specifieke competenties ten aanzien van:

- Specifiek begrippenkader, kennis van en begrip voor specifieke ziektebeelden/stoornissen, methoden, bejegening in de ggz, vertaling stoornis/ziekte naar gedragspatroon (psychopathologie)
- Inzicht in risicotaxatie-instrumenten en toepassen risicotaxatie
- Inzicht in genees- en verslavingsmiddelen, met name de effecten ervan op de sociale interactie
- Organisatiestructuur van en financieringsstromen en wet- en regelgeving in de GGZ
- Voor de GGZ specifieke systeem- en communicatietraining

- Gedragstherapeutische methodieken, individuele vaardigheidstraining (omgaan met agressie), maatschappelijke ondersteuningssystemen en groepswork
- Aan de GGZ gerelateerde ethische vraagstukken
- Aan de GGZ eigen cliëntvolgsystemen: trajectbegeleiding waaronder assessment, planning, monitoren en rapportage én maatschappelijke ondersteuningssystemen op basis van sociale netwerkanalyse.

Bijlage 2. Maatschappelijke ontwikkelingen in detail

De onderstaande ontwikkelingen zijn deels afkomstig uit *Toekomstverkenning* (2004), deels ingebracht door de landelijke opleidingen MWD (2009). Deze ontwikkelingen zijn verwerkt in de eindkwalificaties en *body of knowledge and skills*.

- *Samenlevingsverbanden in ontwikkeling*. Mensen leven in andere verbanden dan het traditionele gezinsverband: eenpersoonshuishoudens en huishoudens van niet-getrouwde mensen en familieleden van meerdere generaties. Het aantal alleenwonende mensen (ouderen) en daarmee het aantal mensen dat in een zeker sociaal isolement leeft, neemt toe waardoor mantelzorg steeds minder vanzelfsprekend wordt.
- *Digitalisering Communicatie*. Het bezit van personal computers, gebruik van internet en mobiele telefoons heeft een hoge vlucht genomen. Dankzij deze en andere technologische vernieuwingen is het mogelijk aangepaste woningen te bouwen, geavanceerde zorg te bieden en mensen met een beperking te ondersteunen in het dagelijks leven. Deze ontwikkelingen hebben een mogelijke keerzijde: sociale verarming en een verhoogde vereenzaming van de gebruikers liggen op de loer.
- *Individualisering*. De verantwoordelijkheid voor het vormgeven van het eigen leven wordt in toenemende mate bij het individu gelegd. Ieder mens dient zelf te werken aan ontplooiing, culturele vorming, sociale contacten en goede gezondheid. Mensen worden zelf verantwoordelijk geacht voor hun succes. Burgers wijzen elkaar op hun verantwoordelijkheid voor het eigen leven, worden mondiger en veeleisender naar de (lokale) overheid en zorgprofessionals, de trend is een hoge sociaaleconomische zelfstandigheid te bereiken.
- *Ontwikkelingen t.a.v. voorkomen en bestrijden van geweld en criminaliteit*. Een tendens waarin het bewaken en controleren van mensen . een agogische kijk op handelen en afwijkend gedrag van mensen overstemt:
 - Streven om radicalisering te voorkomen van islamitische jongeren in grote steden;
 - Toename van criminaliteit/overlast van diverse kerngroepen van jongeren, die vragen om een gezamenlijke maatschappelijke aanpak waar men het nog niet over eens is. Minder acceptatie van deviant gedrag (spijbelen e.d.). Minder begrijpend maar sturend in de richting van aanpassen aan normen;
 - Aandacht voor voorkomen en bestrijden huislijk geweld – daaraan verbonden juridisering van het huislijk geweld. Een voorbeeld is de Introductie van de Meldcode (in Rotterdam) die leidt tot voor hulpverleners verplichtende afspraken over het melden van geweldsituaties, kindermishandeling...
- *Ontwikkelingen t.a.v. jeugd en jongeren* vragen aandacht, stuiten op vragen, onbegrip, weerstand:
 - Een andere beleving van seksualiteit onder jongeren;
 - De wijze waarop ICT en techniek onder jongeren wordt gebruikt (internet, mobiele telefonie, Hyves);
 - Middelengebruik onder jongeren.
- Streven naar professionalisering van sociaal-agogisch werken vanuit verschillende invalshoeken:
 - Vanuit werkgevers gezien is een toenemende eis zichtbaar naar certificaten in combinatie met competentiegericht personeelbeleid (waarbij in sollicitatiegesprekken niet de volledig genoten opleiding doorslaggevend is, maar de competenties die een opgeleide bezit). In dit verband: het streven dat het HBO meer gaat werken met EVC-procedures;

- Het streven vanuit de sector gehandicaptenzorg, om niet alleen het sociaal-agogische model, maar ook het medische model te kunnen hanteren. Dit betreft niet alleen kennis van de wijze waarop binnen twee verschillende paradigma's problemen kunnen worden gedefinieerd, maar ook het bezit van vaardigheden die horen bij het zoeken van oplossingsrichtingen (uitvoerende vaardigheden).
- Vanuit beroepsgroepen wordt gestreefd naar profileren, registreren, professionals te certificeren, streven om aantoonbaar steeds te blijven leren;
- Vanuit cliënten en gebruikers wordt gestreefd om hulpverlening mede vorm te geven en daarin inspraak te hebben. Verzoek de eigen zelfstandigheid van cliënten, cliëntgroepen meer vorm te geven en te respecteren.
- Vanuit onderwijsorganisaties wordt gestreefd te internationaliseren en diploma's internationaal vergelijkbaar te maken. Streven om samen met instellingen onderzoek te doen, te innoveren, lectoraten vorm te geven en daarmee een (niveau-)impuls in het HBO te bewerkstelligen;
- Druk op werkgevers om de net afgestudeerde professionals niet meteen de meest complexe probleemsituaties toe te spelen, maar langer te begeleiden tot deze vakvolwassen zijn. Dit hangt samen met onderwijsdoelen als spreiden van opleidingstijd van initieel tot vakvolwassen, herwaardering van kennis, aandacht voor Bildung en burgerschap, versterking praktijkgericht onderzoek.
- De *Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO)* brengt een aantal veranderingen teweeg:
 - Meer openbare aanbestedingen, een duidelijk beeld van het aan te bieden product, duidelijkheid over de prijs en kwaliteitsverhoudingen van sociaal-agogische producten⁴⁷;
 - Hieraan gekoppeld druk om met evidence based methodieken te werken, om effecten te bereiken, om resultaatgericht te werken, om te innoveren in de sociale sector. Daaraan kan direct worden gekoppeld de toename van aandacht binnen de beroepsgroepen voor onderzoek naar de effectiviteit van methodieken;
 - Afstemming en samenwerking tussen hulpverleners is vereist in combinatie met ondersteuning van sociale netwerken die mede rond probleemaanpakken worden georganiseerd. De wet kan dan ook worden begrepen als streven naar vermaatschappelijking van het hele sociaal-agogische domein (analoog aan vermaatschappelijking in de zorg). Mensen hebben het recht en de plicht om eigen problemen in eigen kringen op te lossen (met ondersteuning van een hulpverlener als dat strikt noodzakelijk is);
 - Wellicht is de keerzijde hiervan dat de toegenomen hardheid van bureaucratische procedures leidt tot een soort van formulierenangst bij zowel cliënten als werkers. Kleine administratieve fouten hebben grote gevolgen. Hulpverleners krijgen toenemend te maken met groepen onverzekerde cliënten;
 - Wellicht in dit verband ook de opkomst van outreachend werken, toegang tot achter de voordeur en morele vragen die daarmee samenhangen (tot hoever mag en moet je gaan in Nederland?).

⁴⁷ Echter: duidelijk moet zijn dat het maatschappelijk werk 'diensten' verleent en geen producten levert. Producten zijn kunnen per definitie zonder inmenging van de klant tot stand worden gebracht. Producten zijn tastbaar, uit voorraad leverbaar, stapelbaar enzovoort. Diensten komen per definitie alleen in interactie met de klant (cliënt / cliëntstelsel, groep) tot stand.

- In dit verband: de *marktwerking* heeft zijn intrede gedaan in de sector zorg en welzijn. In de zorg dienen vraag en aanbod op elkaar te worden afgestemd, bij het leveren van diensten wordt gekeken naar de kwaliteit en effectiviteit van de zorg. Om de standaarden te bepalen krijgen beroepsbeoefenaars vaker te maken met protocollen en standaardprocedures;
- De opvatting dat instellingen en instanties het aanbod bepalen, wordt verdreven door de opvatting dat hulpverleners *vraaggericht* dienen te werken en daarvoor de werkelijke behoefte en wens van de hulpvrager naar boven dienen te krijgen. Vraaggerichtheid is een manier om de vraag van de cliënt niet primair te benaderen vanuit het aanbod, maar vanuit de werkelijke wens van de (zorg)vrager. Vraaggericht werken erkent het recht op een zekere autonomie van de (zorg)vrager en de eigen verantwoordelijkheid daarvoor. Het miskent wellicht dat veel zorgvragen het resultaat zijn van het samenspel van de zorgverlener en de cliënt. Het formuleren van een goede hulpvraag is een kunst die niet mag worden onderschat. Vraaggericht werken betekent ook mensen ondersteunen in vraagarticulatie en het adequaat afstemmen van zorgvraag en – aanbod;
- De tijd dat mensen met een intensieve zorgbehoefte in zorginstellingen werden opgevangen, is voorbij. Het besef groeit dat zorg in de eigen woonomgeving kan worden verleend en dat de zorgbehoevende mensen langer zelfstandig kunnen blijven wonen. Cliënten leven niet meer in instellingen buiten de samenleving, maar in de samenleving. Cliënten die in een instelling hebben verbleven dienen begeleid te worden om opnieuw een plaats te krijgen in de samenleving, hetgeen intensieve samenwerking met woningcorporaties, welzijnsorganisaties en buurtbewoners vraagt. De hulpverlener wordt steeds meer plan- en netwerkontwikkelaar voor de cliënt;
- Lokaal sociaal beleid vindt territoriaal plaats. Deze territoriale benadering, ook wel bekend als de wijkaanpak, wordt in ons land op bijzonder veel plaatsen en manieren toegepast en staat ook in een warme politieke belangstelling. De toepassingen variëren van projecten in het kader van integraal veiligheidsbeleid tot projecten in het kader van het lokaal sociaal beleid op het platteland of de aanpak van harde-kern-jongeren in stadswijken. Gebiedsgerichte aanpak wordt steeds meer beschouwd als een goede strategie voor het plegen van sociale interventies;
- Voor de volgende groepen, veelal wonend in de grotere steden en/of probleemwijken, wordt materiële en immateriële hulpverlening de komende jaren belangrijker:
 - Jongeren die zonder startkwalificatie de school verlaten, van wie velen zonder diploma en waarbij allochtone jongeren oververtegenwoordigd zijn;
 - Langdurig werklozen, in deze groep zijn mensen met een lage opleiding en afkomstig uit allochtone groepen sterk in de meerderheid;
 - Kinderen die deel uitmaken van een huishouden met een inkomen rond het minimum;
 - Psychiatrisch patiënten en chronisch zieken;
 - Groeiend aantal ouderen en gehandicapten met een laag inkomen en een grote zorgbehoefte;
 - Groeiend aantal dak- en thuislozen, deze groep steeg de laatste jaren met 20%;
 - Alcoholverslaafden;
 - Problematische harddruggebruikers;
 - Een toenemende groep mensen die constant onder de armoedegrens leeft en waarbij er dus sprake is van echte armoede;
 - Het aantal mensen met meervoudige vraagstukken dat een beroep zal doen op hulpverlening neemt toe.

- Daarnaast nemen mensen met verstandelijke en/of lichamelijke beperkingen, mensen die in een vrijwilligersorganisatie werken, mantelzorgers en vrijwilligers in de zorg en jongeren in risicosituaties in aantallen toe.

**Bijlage 3. Niveauschema voor sociaal-agogisch onderwijs
(Vele takken, één stam).**

Niveau-indicatie uit beroepenstructuur		Dublin: alle niveau eisen gelden voor alle niveau-indicaties van de beroepenstructuur, als HBO-niveau wordt beoogd.	
		Niveau Bachelor	Niveau Master
Niveau C: ontwerpen en uitvoeren		<p>Heeft aantoonbare kennis van en inzicht in een vakgebied, waarbij wordt voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs, dat vervolgens wordt overtroffen; functioneert doorgaans op een niveau waarop met ondersteuning van gespecialiseerde handboeken, enige aspecten voorkomen waarvoor kennis van de laatste ontwikkelingen in het vakgebied vereist is.</p> <p>Is in staat om zijn/haar kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van zijn/haar werk of beroep laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en voor het oplossen van problemen op het vakgebied.</p>	<p>Heeft aantoonbare kennis en inzicht, gebaseerd op de kennis en het inzicht op het niveau van Bachelor en die deze overtreffen en/of verdiepen, alsmede een basis of een kans bieden om een originele bijdrage te leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van ideeën, vaak in onderzoeksverband.</p>
Zelfstandigheid	Voert opdrachten zelfstandig uit		
Transfer	Past kennis en vaardigheden toe in uiteenlopende werksituaties		
Complexiteit	Bedenkt creatieve oplossingen binnen en buiten de eigen werksituatie		
Verantwoordelijkheid	Is aanspreekbaar op het eigen beroepsmatig handelen en de gevolgen daarvan		
Niveau D: regie voeren		<p>Is in staat om relevante gegevens te verzamelen en te interpreteren (meestal op het vakgebied) met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten.</p> <p>Is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaande uit specialisten en niet-specialisten.</p> <p>Bezit de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie aan te gaan die een hoog niveau van autonomie veronderstelt.</p>	<p>Is in staat om oordelen te formuleren op grond van onvolledige of beperkte informatie en daarbij rekening te houden met sociaal-maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden, die zijn verbonden aan het toepassen van de eigen kennis en oordelen.</p> <p>Is in staat om conclusies, alsmede de kennis, motieven en overwegingen die hieraan ten grondslag liggen, duidelijk en ondubbelzinnig over te brengen op een publiek van specialisten of niet-specialisten.</p> <p>Bezit de leervaardigheden die hem of haar in staat stellen een vervolgstudie aan te gaan met een grotendeels zelf gestuurd of autonoom karakter.</p>
Zelfstandigheid	Voert regie bij het uitvoeren van opdrachten		
Transfer	Vertaalt kennis en vaardigheden naar een aanpak met andere disciplines		
Complexiteit	Bedenkt creatieve oplossingen binnen en buiten de eigen werksituatie		
Verantwoordelijkheid	Is aanspreekbaar op de aanpak, de coördinatie, de continuïteit en op het resultaat		

Bijlage 4. Competentieschema van de sociaal-agoog en eindkwalificaties MWD

Het schema hieronder verduidelijkt de verhouding van de competenties van de sociaal-agoog en de eindkwalificaties van de opleidingen MWD, zoals boven beschreven vanaf paragraaf 4.1.

Sociaal-agogische en beroepsmatige taken Deze taken voert de sociaal agoog voornamelijk uit in de domeinen: primaire leefsituatie, de directe sociale omgeving en het functioneren in de samenleving, ofwel hulp en dienstverlening aan, met, namens en voor cliënten.	
A werken met en namens cliënten	
<i>verkennen, analyseren, definiëren</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De maatschappelijk werker legt contact met de cliënt c.q. het cliëntstelsel en streeft naar een samenwerkingsrelatie met de cliënt, ook in situaties gekarakteriseerd door drang of dwang. 2. De maatschappelijk werker vormt zich samen met de cliënt een beeld van de aard van de vraag van de cliënt - of problemen in de situatie waarin de cliënt verkeert.
<i>sociaal-agogisch handelen in engere zin</i>	<ol style="list-style-type: none"> 3. De maatschappelijk werker maakt een hulpverleningsplan of dienstverleningsplan in samenspraak met de cliënt, verantwoordt dit plan op toegankelijke wijze voor betrokkenen en spreekt daarmee de ontwikkelingsmogelijkheden van de cliënt aan. 4. De maatschappelijk werker verleent hulp en diensten op <i>methodische en reflectieve wijze</i>. Hij of zij handelt volgens de <i>regulatieve cyclus</i> en vangt, afhankelijk van de situatie, op verschillende punten in deze cyclus aan. Deze hulp- en dienstverlening neemt, afhankelijk van de situatie de verschillende vormen aan. 5. De maatschappelijk werker verleent op resultaatgerichte wijze hulp- en diensten volgens een breed spectrum van methodische benaderingen (<i>eclectisch integratief, methodisch niet eenkennig en evidence based als dat mogelijk, en gezien de situatie geëigend is</i>) en verantwoordt de inzet ervan. Ontwikkeling van het zelfregulerend vermogen, en empowerment van de cliënt, binnen de reële mogelijkheden vormen daarbij uitgangspunten. Ten minste de methodische benaderingswijzen, beschreven in de <i>body of knowledge and skills</i> maken onderdeel uit van zijn of haar methodische handelingsvermogen. 6. De maatschappelijk werker kan verwijzen naar netwerkpartners, evalueert en sluit af.
B Werken voor cliënten en potentiële cliënten	
<i>sociaal-agogisch handelen in engere zin</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De maatschappelijk werker signaleert probleemveroorzakende of probleemversterkende factoren in de maatschappelijke context (van cliënt, cliëntstelsel), zoals wetten, regels, voorzieningen, situaties die voor bepaalde groepen in de samenleving nadelig werken en handelt gericht op cliënt, cliëntstelsel en/of samenleving. 2. De maatschappelijk werker voorziet probleemveroorzakende of probleemversterkende factoren en handelt preventief. 3. De maatschappelijk werker bevordert interculturele communicatie. 4. De maatschappelijk werker begeleidt vrijwilligers, die betrokken zijn

	<p>bij hulpverlening aan cliënten, op adequate wijze en gaat om met het spanningsveld tussen de (persoonlijke) doelen van de vrijwilligers, betrokken cliënt(en) en die van de organisatie.</p>
<p style="text-align: center;">Organisatorische en bedrijfsmatige taken</p> <p style="text-align: center;">Het werken in en vanuit een bedrijf of arbeidsorganisatie bevat het vermogen tot het ondernemend denken en handelen en het bijdragen aan het functioneren van bedrijf of arbeidsorganisatie, ook in afstemming naar andere bedrijven en organisaties.</p>	
<p>C Werken in de eigen instelling of organisatie</p>	
<p><i>werken in en vanuit een bedrijf of organisatie</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De maatschappelijk werker voert taken uit in en vanuit een organisatie en is daarbij proactief sociaal ondernemer die belang stelt in het welzijn van mensen in de samenleving. 2. De maatschappelijk werker maakt deel uit van een organisatie, is als professional loyaal aan die organisatie, maakt zich de missie, beleid, doelstellingen en cultuur van de organisatie eigen en levert vanuit 'maatschappelijk werk perspectief' een bijdrage aan de uitvoering en ontwikkeling van missie, beleid, doelstellingen en cultuur. 3. De maatschappelijk werker initieert intercollegiaal overleg en samenwerking en werkt in teamverband. Hij neemt deel aan voortgang- en beleidsoverleg, projectgroepen, intervisiegroepen, signaleringsgroepen en werkbegeleiding. 4. De maatschappelijk werker levert een actieve bijdrage aan diverse vernieuwingsprojecten die binnen de organisatie in gang zijn of worden gezet of initieert, indien nodig, vernieuwingsprojecten en acquireert daarbij eventueel subsidiegelden. 5. De maatschappelijk werker werkt volgens en rapporteert conform het kwaliteitsborgingsstelsel van de organisatie. De maatschappelijk werker verantwoordt de effectiviteit en efficiëntie van het functioneren naar collega's en leidinggevenden vanuit de bestaande kaders van de eigen organisatie. 6. De maatschappelijk werker levert een bijdrage aan beheersmatige aspecten van de organisatie. Beheer valt daarbij op te vatten als het richting geven aan alle processen die zich in een organisatie afspelen met het oog op de gestelde doelen. De maatschappelijk werker voert de informatiesystemen met gegevens uit de eigen portefeuille en gebruikt (ICT) hulpmiddelen voor het registreren van deze werkzaamheden. Hij is zich bewust van financiële afrekening en verantwoording.
<p>D Werken in externe samenwerkingsverbanden</p>	
<p><i>werken in en vanuit een bedrijf of organisatie</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De maatschappelijk werker draagt de in het beroep vigerende waarden en normen uit. 2. De maatschappelijk werker organiseert en coördineert multidisciplinair overleg en samenwerking t.b.v. cliënten, cliëntsystemen en situaties waarvoor dat nodig is en neemt daaraan deel. 3. De maatschappelijk werker voert de werkzaamheden uit die voortvloeien uit de samenwerking en levert een proactieve bijdrage aan het optimaal functioneren van externe samenwerkingsverbanden

	<p>waarin hij of zij participeert.</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. De maatschappelijk werker kan het beroep maatschappelijk werk profileren en zijn taakuitvoering volledig verantwoorden. 5. De maatschappelijk werker kan andere professionals consulteren, adviseren en coachen. 6. De maatschappelijk werker kan een andere professional aanspreken op het uitvoeren van zijn taken in het externe samenwerkingsverband.
<p>Professionaliseringstaken</p> <p>Het werken aan persoonlijke professionaliteit en professionalisering omvat taken die bijdragen aan de ontwikkeling van een eigen beroepsidentiteit en het vermogen een bijdrage te leveren aan de beroepsontwikkeling, onderzoek en innovatie en het ontwerpen van diensten en methodieken voor klanten of klantgroepen, ofwel de professionele ontwikkeling van het beroep en de beroepsgroep in bredere zin.</p>	
<p>E Zichzelf ontwikkelen in het beroep</p>	
<i>leren</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De maatschappelijk werker reflecteert op het eigen handelen en stuurt de eigen competentieontwikkeling.
<i>de persoon van de professional als instrument.</i>	<ol style="list-style-type: none"> 2. De maatschappelijk werker handelt: normatief – ethisch volgens de grondslagen van het beroep; ondernemend en innovatief; met bewustzijn van de eigen grenzen; betrokken; empathisch; assertief; integer; doel- en resultaatgericht; kwaliteitsgericht.
<p>F Bijdragen aan de ontwikkeling van het beroep</p>	
<i>onderzoek en ontwikkelen</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De maatschappelijk werker hanteert de beroepscode en leert werken volgens de beroepscode; hij kan omgaan met ethische dilemma's. 2. De maatschappelijk werker levert een bijdrage aan de opleiding van maatschappelijk werkers, bijvoorbeeld door het begeleiden van stagiaires. 3. De maatschappelijk werker draagt bij aan innovatie en beroepsontwikkeling.

Bijlage 5. Colofon Landelijk opleidingsprofiel MWD

Herkenbaar en toekomstgericht 2.0

Opleidingsprofiel Maatschappelijk Werk en Dienstverlening

Titelbeschrijving:

LOO MWD (2009), Herkenbaar en toekomstgericht 2.0. *Opleidingsprofiel Maatschappelijk Werk en Dienstverlening*. Amsterdam, SWP

Schrijvers

Laura Koeter

Henk Geertsema

Leden Landelijk opleidingsoverleg MWD

Ton Flierman, T+F Organisatieadvies

Ton van der Vegt, *ffectis*

Met reacties van

GGZ Nederland: Joost Kamoschinski e.a.

MO groep: Rik Bovenberg en Nienke Kuyvenhoven

MO groep: LOAM

MOVISIE: Paul Vlaar

Nel Jagt

NJI: Marianne Berger

NVMW: Iris Leene

VGN: Hans Timmermans

Werkveldadviesraden van opleidingen MWD

Eindredactie

Nico de Boer